

Naennaisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua

MIKKO LAASANEN

1 Johdanto

Tämän artikkelin tarkoituksena on tarkastella variationistisessa sociolinguistiikassa käytetyn näennäisaikametodin taustaoletuksia teoreettisesta näkökulmasta.¹ Käsitellen kolmea eri taustaoletusta, jotka ovat i) oletus, että meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta, ii) oletus idiolektien vakiintumisesta ja iii) oletus, että muutoksen suunta on ennustettavissa. Tavoitteeni on avata näitä taustaoletuksia ja osoittaa, että näennäisaikametodissa yhdistyvät uusi ja vanha länsimainen tutkimusperinne, koska siihen liittyviä kysymyksiä on käsitelty eri yhteyksissä aina länsimaisen kielitieteen alkua ajoista lähtien. Tämä tekee näistä kysymyksistä yleiskielitieteellisiä kysymyksiä, ei pelkästään sociolinguistisiä – ja samalla näennäisaikametodista itsestään erittäin mielenkiintoisen tutkimuskohteen. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö edistystä olisi tapahtunut, vaan sitä, että kielitiede on ennen kaikkea sosiaalinen tiede (ks. Labov 1972: xiii). Toisaalta haluan myös herättää uusia tutkimuskysymyksiä ja osoittaa, että myös sociolinguistisen variaation tutkimuksen perusmetodeissa riittää tutkittavaa (ks. Kurki 2007: 149).

Suurinta osaa tarkastelemistani kysymyksistä ja ongelmista on käsitelty jo aieminkin, mutta yleensä tarkasteltavana on ollut vain jokin kolmesta taustaoletuksesta eikä kysymysten historiallista kontekstia ole tuotu riittävästi esiin. Esimerkiksi oletus idiolektien vakiintumisesta on herättänyt runsaasti keskustelua nykysociolinguistiikassa sen jälkeen, kun huomattiin, että idiolektit voivat muuttua vielä aikuisiälläkin. Mutta jo nuorgrammaatikkojen ehkä maineikkain edustaja Hermann Paul totesi, että aikuistenkaan puhujien kieli ei ole muuttumaton (1960 [1880]: luvut 1 ja 2). Samoin Meyerhoff (2011: 141) kirjoittaa aivan oikein, että oletus idiolektien vakiintumisesta pe-

1. Artikkelini on kirjoitettu Suomen Kulttuurirahaston apurahalla. Kiitän seuraavia henkilöitä arvokasta kommentista ja parannusehdotuksista: Esa Itkonen, Anneli Pajunen, Kaija Kuiri ja Mikko Heikkilä. Artikkelin aiempi versio luettiin Langnetin Kielen vaihtelu ja muutos -ohjelman seminaarissa 2014. Kiitän artikkelin lukijoita Juhani Klemolaa ja Lotta Jalavaa. Lisäksi kiitän yhteisesti kaikkia muita kirjoitusta tai sen aihetta eri seminaareissa kommentoineita henkilöitä. Lopuksi kiitän vielä käsikirjoituksen anonyymejä arvioijia, joiden kommentit ovat parantaneet tekstin laatua ja luettavuutta huomattavasti.

rustuu Lennebergin (1967: 178–179) popularisoimaan kriittisen iän hypoteesiin², mutta ei näytä huomaavan, että kriittisen iän hypoteesi puolestaan palautuu epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesiin³ (ks. Aitchison 2003: 737). Oletusta idiolektien muuttumattomuudesta aikuisiällä voidaankin pitää lapsikeskeisten kielenmuutosten teorioiden kääntöpuolena.

Aloitin taustoittamalla lyhyesti meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusta, minkä jälkeen luvussa 3 esittelen tarkemmin näennäisaikametodin sekä siihen liittyvän reaaliaikametodin. Tästä siirryn näennäisaikametodin taustaoletusten tarkasteluun, ja lopuksi luvussa 5 pohdin joitain esiin tulleita kysymyksiä. Luvussa 5 tarkasteltavat kysymykset koskevat kielenmuutoksen merkitystä käsitteenä, ikäsidonnaisten muutoksen merkitystä, kielenoppimisen ajallisen laajuuden ja yksilövariaation huomioimista meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa sekä edistystä kielitieteessä.

2 Meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksen taustaa

Sosiolingvistiksessä kirjallisuudessa esiintyy kaksi teesiä, jotka liittyvät meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimukseen⁴. Näistä ensimmäisen mukaan synkronian ja diakronian synteesi tapahtui vasta sosiolingvistiikan synnyn myötä (ks. Aitchison 2012). Toisen teesin mukaan meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusta pidettiin yleisesti mahdottomana ennen sosiolingvistiikkaa (ks. esim. G. Bailey, Wikle, Tillery & Sand 1991: 242; Chambers 1995: 186; G. Bailey 2002: 312; Aitchison 2013 [1991]: 37–38). Molemmat teesit vaativat lähempää tarkastelua.

Kuten tunnettua, Saussure (2012 [1959]: 81–91) jakoi kielentutkimuksen diakroniseen ja synkroniseen näkökulmaan. Hänen mukaansa diakroninen tutkimus tarkastelee kieltä ajallisena ilmiönä ja selvittää sen historiallista kehitystä. Tutkimuskohteena ovat ajallisesti toisiaan seuraavat kielen yksiköt. Synkroninen tutkimus taas tarkastelee kieltä tietyllä hetkellä ja selvittää kielen järjestelmää. Tutkimuskohteena ovat kielen yksiköiden väliset suhteet. Saussurelle näkökulmien välinen ero oli ehdoton. Aitchison (2013 [1991]: 37–43) toteaa, että Saussuren diktomia heijastui 1900-luvun diakroniseen tutkimukseen. Muutosta tarkasteltiin vertailemalla synkronisia kielentiloja toisiinsa, mutta tämä jätti variaation ja samalla parhaillaan tapahtuvan muutoksen tutkimuksen ulkopuolelle. Aitchisonin (2012: 11–13, 19) mukaan tämä korjaantui vasta sosiolingvistiikan synnyttyä 1960-luvulla. Synkronian ja diakronian välisen synteessin oli kuitenkin esittänyt jo Paul (1960 [1880]). Paulille synkroniset kielentilat ovat abstraktioita: vertaamalla synkronisia kielentiloja toisiinsa vertaamme toisiinsa abstraktioita, minkä seurauksena muutos jää piiloon.⁵ Hänen mukaansa kielentutkijan todellinen tutkimuskohde onkin yhteisössä tapahtuva kielellinen käyttäytyminen – siis myös variaatio! (Mts. 24–25.) Aitchisonin esittämä kritiikki 1900-luvun diakronista kielentutkimusta kohtaan on täysin sama kuin Paulin aiemmin esittämä kanta (ks. myös Lass 1976: 219).

2. Ajatuksen ovat alkujaan esittäneet Penfield ja Roberts (2014 [1959]: 239–242; ks. myös alalukua 4.2).

3. Ks. alalukua 4.2.

4. palaan käsitteeseen kielenmuutos alaluvussa 5.1.

5. Laajemmin ks. Esa Itkonen (1991: 288–290; 2013a: 765–766).

Väite, että meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimusta pidettiin mahdottomana ennen sosiolingvistiikan syntyä, pitää osittain paikkansa. Bloomfield (1951 [1933]: 347) toteaa kirjoituksessaan, jota on usein lainattu, että meneillään olevaa kielenmuutosta ei ole koskaan havaittu. Toisaalla hän kuitenkin varsin tarkasti ennakoii nykyistä sosiolingvististä muutoksen tutkimusta. Bloomfieldin mukaan kielellisten muotojen käytössä tapahtuvaa huojuntaa olisi mahdollista tarkastella, mikäli voisimme jotenkin tallentaa kaikki yhteisössä käytetyt kielelliset muodot ja verrata eriaikaisia otoksia toisiinsa. Hänen mukaansa tällainen tutkimus toisi esiin sen, mitä yhteisössä todella tapahtuu. (Mts. 394.) Bloomfieldin ajatus muistuttaa melkoisesti nykyistä sosiolingvististä muutoksen tutkimusta, vaikka hän suhtautuukin tämällyyppisen tutkimuksen mahdollisuuteen pessimistisesti (mp.). Sosiolingvistiikassa ei ole kuitenkaan lähdetty tarkastelemaan kokonaista puheyhteisöä, vaan valittu tietty otos puhujia, joiden ajatellaan edustavan koko yhteisöä. Tätä mahdollisuutta Bloomfield ei näytä huo- manneen. Myös Hockett (1958: 439) on todennut, ettei kukaan ole koskaan havainnut meneillään olevaa muutosta. Hän piti tätä kuitenkin teoreettisesti mahdollisena ja esitti paljon Bloomfieldin ajatusta vastaavan mallin (mts. 444–445), johon esimerkiksi Chamberskin (1995: 186–187) on viitannut. Kuten Bloomfield, Hockett siis ennakoii nyky sosiolingvististä muutoksen tutkimusta varsin teoreettisella tasolla. Meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksen muuttuminen teoriasta konkretiaksi vaati kuitenkin Labovin.

3 Näennäisaika- ja reaaliaikamethodi

1960-luvulla Labov julkaisi kaksi empiiristä variaationtutkimusta (1963, 1966), jotka ovat näyttäneet suuntaa korrelationistiselle sosiolingvistiikalle. Hänen menetelmänään oli verrata eri-ikäisten puhujien puhetta toisiinsa ja olettaa, että havaitut erot puheessa heijastavat meneillään olevaa kielenmuutosta (G. Bailey ym. 1991: 242). Tätä menetelmää kutsutaan nykyään näennäisaikametodiksi. Kurki (2005: 33) havainnollistaa menetelmää seuraavasti: ”Näennäisaikahypoteesin mukaan 50-vuotiaiden kieli hetkellä \underline{x} heijastelee 70-vuotiaiden kieltä vuonna $\underline{x} + 20$ ja 30-vuotiaiden kieli 70-vuotiaiden kieltä hetkellä $\underline{x} + 40$ ”. Oletuksena on tällöin se, että puhujien idiolekit pysyvät muotoututtuaan suhteellisen muuttumattomina (Eckert 1997: 151–152). Näennäisaikametodin pahimpana ongelmana on perinteisesti pidetty sitä, ettei se kykene erottamaan kielen sukupolvittaista muutosta ikäsidon naisesta muutoksesta, jolla tarkoitetaan jollekin iälle ominaista, mutta ohimenevää kielenkäyttöä (Labov 1994: 84; Kurki 2013: 204).⁶ Ikäsidon naiset muutokset saattavat siis luoda illuusion yhteisössä meneillään olevasta kielenmuutoksesta, mikä saattaa heikentää näennäisaikaisen muutoksen kuvan luotettavuutta. Tätä ongelmaa ei kuitenkaan ole pidetty ylitsepääsemättömänä, sillä ikä-

6. Termit kielen sukupolvittainen muutos (*generational change*) ja ikäsidon nais muutos (*age-grading*) ovat alkujaan Labovin (1994: 83), jälkimmäisen suomennos Kurjen (2013: 204). Ikäsidon nais muutos suomennokeeseen liittyy epäselvyyttä, sillä sitä on kutsuttu myös ikäkausivaihteluksi (Paunonen 2005a: 15) sekä muuttumiseksi iän myötä (Kurki 2005: 37). Uudemmassa kirjoituksessaan Kurki (2013: 205, alaviite 4) ehdottaa ikäkausivaihtelua ikäsidon nais muutos ja elinikäisen muutoksen yläkäsitteeksi.

sidonnaiset muutokset voidaan tunnistaa, mikäli ne ovat säännöllisiä ja ennustettavissa olevia (Eckert 1997: 151–152) tai muuten erotettavissa kielen sukupolvittaisesta muutoksesta (Kurki 2005: 35). Lisäksi ikäsidonnaisten muutosten on perinteisesti arveltu olevan suhteellisen harvinaisia (Chambers 1995: 188).

Näennäisaikametodin pätevyyttä voidaan testata reaaliaikametodin avulla. Kyse on tällöin pitkittäistutkimuksesta (*longitudinal study*), sillä tarkasteltavana on jokin tietty puhujayhteisö tai tietyt puhujat jonain ajanjaksona. Tyypillinen reaaliaikautkimus on aiemman näennäisaikametodia hyödyntävän tutkimuksen uusinta, jolloin kyseessä on trenditutkimus (esim. Trudgill 1988). Toinen mahdollisuus on haastatella uudelleen jo kertaalleen haastateltuja puhujia, jolloin kyseessä on paneelitutkimus (esim. Mustanoja 2011). Kummallakin tutkimustyyppillä on omat etunsa ja ongelmansa. Trenditutkimus osoittaa, miten kieli on muuttunut yhteisössä tutkittavalla aikavälillä, mutta se ei kerro mitään yksilöiden kielessä tapahtuneista muutoksista. Paneelitutkimus puolestaan osoittaa, miten yksilöiden kieli on muuttunut tutkittavalla aikavälillä, mutta sen antama kuva yhteisötason muutoksesta saattaa olla puutteellinen. (Labov 1994: 84–85; Paunonen 2005a: 17–21.) Kolmas mahdollisuus on trendi- ja paneelitutkimuksen yhdistelmä, joka mahdollistaa sekä yhteisö- että yksilötason tarkastelun (esim. Kurki 2005).

Varhaisimpana reaaliaikautkimuksena pidetään Eduard Hermannin vuonna 1929 toteuttamaa uusintatutkimusta sveitsiläisen Charmeyn kylän kielestä (ks. Labov 1994: 85–86; Paunonen 2005a: 25–26). Toden teolla reaaliaikautkimus käynnistyi kuitenkin vasta 1980- ja 1990-luvuilla. Suomessa reaaliaikautkimusta on tehty 1990-luvulta lähtien. Nykyään reaaliaikametodia hyödyntäviä tutkimuksia on valmistunut jo lukuisia. Hyviä lähteitä ovat esimerkiksi G. Sankoff (2005) sekä Bowie ja Yaeger-Dror (2014); 2000-luvun tutkimuksista mainittakoon erikseen Sundgren (2002), Boberg (2004), Buchstaller (2006, 2015), José (2010), Wagner ja Sankoff (2011), Wagner (2012a), Rickford ja Price (2013) sekä Kataoka ja Yoshiyuki (2015). Suomessa reaaliaikaista tutkimusta kielenmuutoksesta ovat tehneet muun muassa Paunonen (1995, 2005a, 2005b), Nahkola ja Saanilahti (2001), Kurki (2005), Palander (2005), Kunnas (2007) ja Mustanoja (2011).

4 Näennäisaikametodin taustaoletukset

Käsittelen kolmea eri taustaoletusta, jotka ovat i) oletus, että meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta, ii) oletus idiolektien vakiintumisesta ja iii) oletus, että muutoksen suunta on ennustettavissa. Näistä keskimmäisen eli oletuksen idiolektien vakiintumisesta katsotaan yleisesti olevan näennäisaikametodin perustava taustaoletus. Oma näkökulmani on kuitenkin hiukan laajempi. Valitut kolme taustaoletusta liittyvät kaikki olennaisesti näennäisaikamettiin ja meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimukseen. Näennäisaikametodin tarkastelu eri taustaoletusten kautta mahdollistaa näennäisaikametodin tarkastelun eri perspektiiveistä, mikä tuo

7. Ks. G. Sankoff (2005: 1003).

esiin metodin kompleksisuuden. Yleensä näennäisaikametodia käsittelevässä kirjallisuudessa on keskitytty tarkastelemaan näennäisaikametodin pätevyyttä eli sitä, miten hyvin näennäisaikainen muutoksen kuva vastaa reaaliaikaista muutosta (ks. esim. G. Bailey ym. 1991; Paunonen 2005a). Tämä on ehdottomasti tärkeää tutkimustietoa mutta jättää samalla näennäisaikamettiin liittyvien kysymysten historiallisen kontekstin tutkimuksen ulkopuolelle. Tätä puutetta pyrin kirjoituksellani paikkaamaan.

4.1 Oletus: meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta

On jo pitkään tiedetty, että kieli on pohjimmiltaan sosiaalinen, alati muuttuva ilmiö. Whitney korosti kielen sosiaalisuutta ja sen muuttuvuutta – hänelle mikään yksittäinen innovaatio ei voi olla osa kieltä ennen kuin se levinnyt yhteisössä (1884 [1867]: 404; 1979 [1875]: 33). Paul (1960 [1880]: 28) puolestaan puhui kielen äärettömästä varioivuudesta (*die unendliche Veränderlichkeit der Sprache*). Weinreich, Labov ja Herzog (1968: 188) toteavat, että vaihtelu on muutoksen edellytys, mutta kaikki vaihtelu ei johda muutokseen. Miten meneillään oleva kielenmuutos sitten voidaan tunnistaa ja erottaa kielellisestä vaihtelusta? Yksinkertainen vastaus on vertaamalla vähintään kahta eriaikaista aineistoa (tai tutkimuspistettä) toisiinsa, mutta tilannetta on syytä tarkastella tarkemmin ja aloittaa ääntenmuutoksen synnystä.

Ääntenmuutoksen syntyä on käsitelty varsin paljon kielitieteen historiassa (ks. esim. Paul 1960 [1880]: 49–73; Sapir 2007 [1921]: 118–151; Bloomfield 1951 [1933]: 346–403; Martinet 1964 [1955]: 39–62; Hockett 1958: 439–445). Suomessa aihetta on käsitelty ainakin Terho Itkonen artikkelissaan ”Ovatko ääntenmuutokset vähittäisiä vai harppauksellisia?” (1970)⁸ ja tiivistetympin Erkki Itkonen kirjassaan *Kieli ja sen tutkimus* (1966). Tässä yhteydessä riittää Erkki Itkonen tiivistetty versio. Hän kirjoittaa, että ääntöelinten toiminta on epätäsmällistä, minkä vuoksi äännöliikkeet eivät joka kerta ole täysin samanlaisia, vaan tapahtuvat tietyn huojunta-alueen sisällä. Jos ääntöelinten liike siirtyy pysyvästi osoittamaan jotakin huojunta-alueen rajalla olevaa kohtaa, siirtyy artikulaatiopaikan keskus toiseen asemaan. (Mts. 187–188.) Huojunta-alueen keskus on täten kuin maalitalun napakymppi (Hockett 1958: 440), jonka ympärille puhujien tuotokset osuvat.

Kysymystä ääntenmuutosten synnystä voidaan pitää ontologisena ongelmana, johon on vastattu selvittämällä ääntenmuutosten syntyä. Ontologista ongelmaa seuraa kuitenkin välittömästi metodologinen ongelma: miten artikulaatiopaikan keskuksen siirtyminen voidaan todeta? Tähän on nähdäkseni vain yksi vastaus: vertaamalla keskuksen sijaintia hetkellä x ja hetkellä y. Oletetaan, että olisi jotenkin mahdollista piirtää kaikkien eri äänteiden artikulaatiokeskukset kartalle. Tällöin kartasta voisi ottaa kuvan hetkellä x ja toisen kuvan myöhemmin hetkellä y, jolloin keskusten liike näkyisi. Synkroniset pysäytyskuvat eri hetkillä ja niiden vertailu toisiinsa siis paljastavat liikkeen – aivan kuten reaaliaikametodia hyödyntävissä sosiolingvistisissä tutkimuksissa.

8. Terho Itkonen artikkelia seurasi Wiikin puheenvuoro (1971), johon Terho Itkonen vastasi *Viritäjän* seuraavassa vihkossa (1971).

Näennäisaikametodin nerokkuus piilee kuitenkin siinä, että se tarjoaa synkronisen pysäytyskuvan sisäisiä vertailukohtia, jotka perustuvat puhujien ikään. Esimerkiksi tutkittavien varianttien edustusta keski-ikäisten puheessa voidaan verrata varianttien edustukseen vanhempien ja nuorempien puheessa. Mikäli tarkasteltavana olisi vain yksi ikäryhmä, olisi muutoksen tunnistaminen huomattavasti vaikeampaa tai jopa mahdotonta.⁹ Näennäisaikainen pysäytyskuva on kuitenkin vasta ensimmäinen askel. Usein synkroninen ikäryhmittäinen jakauma ei riitä muutoksen tunnistamiseksi vaan tilanne jää epäselväksi. Tällöin on eduksi, jos tutkimuksessa on mukana vertailuaineistoa aiemmasta tilanteesta. Esimerkiksi jo Labovin varhaisessa Martha's Vineyard -tutkimuksessa (1963) tausta-aineistona oli käytössä *Linguistic atlas of New England*.

Vertailuaineiston käyttö lisää alkuperäisen synkronisen pysäytyskuvan ulkopuolisen diakronisen vertailukohdan ja tarkentaa kuvaa muutoksesta. Samalla vertailuaineisto kasvattaa tutkimuksen kattamaa kokonaisaikaväliä, mikä saattaa olla muutoksen nopeudesta riippuen kriittinen tekijä muutoksen tunnistamisen kannalta (ks. Palander 1987: 333). Reaaliaikainen trenditutkimus puolestaan kaksinkertaistaa alkuperäisen näennäisaikatutkimuksen tarjoamat vertailukohdat, ja vertailuaineiston käyttö reaaliaikaisessa trenditutkimuksessa lisää vertailukohtien määrää entisestään samalla kasvattaen tutkimuksen kattamaa kokonaisaikaväliä. Meneillään olevan muutoksen tunnistamisen kannalta tärkeäksi tekijäksi nousee siis muutoksen nopeus suhteessa tutkimuksen vertailukohtien määrään ja niiden kattamaan kokonaisaikaväliin.

Vertailukohtien käyttö yhdistää muutoksen synkronista ja diakronista tutkimusta. Erottavana tekijänä on puolestaan vertailukohtien ajallinen etäisyys toisistaan. Muutoksen diakronisessa tutkimuksessa vertailukohtien aikaväli on yleensä suhteellisen pitkä, kun taas synkronisessa tutkimuksessa aikaväli on huomattavasti lyhyempi, esimerkiksi yksi sukupolvi. Ero vertailukohtien aikavälissä selittää, miksi ajallinen etäisyys muutokseen selventää pidemmän aikavälin muutoksia (ks. Määttä 1994: 107). Oletetaan esimerkiksi muutos, jonka kokonaiskesto on 300 vuotta. Kolmeen vertailukohtaan perustuva diakroninen tutkimus, joka tarkastelee muutosta 150 vuoden välein sen alussa, keskellä ja lopussa, kattaa koko muutoksen keston. Vastaavasti kolmeen ikäryhmään perustuva synkroninen tutkimus, joka tarkastelee muutosta esimerkiksi 20 ikävuoden välein, kattaa ainoastaan 20 prosenttia muutoksen kestoista. 20 vuoden päästä tehty reaaliaikatutkimus nostaa osuuden vajaaseen 50 prosenttiin.

Tässä suhteessa reaaliaikatutkimuksen voidaankin katsoa kaventavan synkronisen ja diakronisen tutkimuksen välistä eroa. Juuri muutoksen kesto on ratkaiseva tekijä meneillään olevan muutoksen tunnistamisen kannalta. Mitä suurempi osuus muutoksen kestoista sisältyy tutkimuksen vertailukohtien kokonaisaikaväliin, sen tarkempi on

9. Labovin mukaan ikä on tärkein, mutta ei kuitenkaan ainoa tekijä meneillään olevan muutoksen tunnistamisen kannalta. Muita tekijöitä ovat mm. puhujien sosioekonominen status ja sukupuoli. (Ks. Labov 1981: 177–186.) Täten meneillään olevan muutoksen tunnistaminen tarkastelemalla vain yhtä ikäryhmää olisi kai periaatteessa mahdollista, mutta ei varmaankaan todennäköistä.

kuva muutoksesta.¹⁰ Mikäli muutoksen kokonaiskesto on esimerkiksi 100 vuotta, antaa näennäisaikainen aineisto todennäköisesti luotettavan kuvan muutoksesta. Vastaavasti mikäli muutoksen kesto on 500 vuotta, on yksittäinen näennäisaikainen aineisto todennäköisesti riittämätön. Lähietäisyyden tarkastelussa selkeimmin erottuvat nopeammat muutokset, esimerkiksi kahden tai kolmen sukupolven aikana tapahtuvat muutokset (ks. Palander 1987: 333). Tästä näkökulmasta katsottuna onkin ymmärrettävää, että sosiolingvistinen variaation tutkimus alkoi äännetutkimuksena, sillä syntaktinen muutos on monesti hitaampaa kuin äänne muutos (ks. Tagliamonte 2012: 207).

Vertailukohtien käyttö tekee muutoksen diakronisesta tutkimuksesta (= historiallinen kielitiede) ja muutoksen synkronisesta tutkimuksesta (= sosiolingvistiikka) tietinä samankaltaisia.¹¹ Yhdistävänä tekijänä on vertikaalinen, kielensisäinen vertailu (ks. Häkkinen 2013: 180–181). Diakronisessa tutkimuksessa tarkastellaan yleensä päättyneitä muutoksia ajallisesti kaukaa, jolloin kuva muutoksesta on usein jokseenkin selvä. Mikäli muutoksen suuntaa halutaan ennustaa, ulotetaan ennuste usein pitkälle tulevaisuuteen, esimerkiksi muutaman sadan vuoden päähän. Tällainen on esimerkiksi Paunosen (2003: 201–207) ennuste suomen konsonanttivartaloiden vähittäisestä väistyisestä yksikön partitiivissa ja yksikön essiivissä. Synkronisessa tutkimuksessa tarkastellaan meneillään olevaa muutosta ajallisesti läheltä, jolloin kuva muutoksesta saattaa olla toisinaan epäselvä. Mikäli muutoksen suuntaa ennustetaan, tehdään se yleensä muutaman sukupolven päähän tai tavallaan seuraavaa reaaliikatutkimusta varten toteamalla, että tilanne näyttää muutokselta, mutta varmuus tästä on saavutettavissa vasta uudella tutkimuksella (ks. esim. Kurki 2005: 159). Muutoksen diakronisen ja synkronisen tutkimuksen tarkastelu rinnakkain asettaa ne ajalliselle jatkumolle, joka lähtee liikkeelle menneisyydestä ja kulkee nykyhetken kautta kohti tulevaisuutta. Kulkiessamme jatkumoa pitkin kohti nykyhetkeä muuttuu myös kuva muutoksesta, selvästä kohti epäselvää ja ajallisesta kaukaisuudesta kohti ajallista läheisyyttä. Kun otamme vielä mukaan historiallisen sosiolingvistiikan (ks. esim. Nevalainen & Rasmolin-Brunberg 2012), joka ottaa käyttöönsä meneillään olevan muutoksen tutkimusmenetelmät ja soveltaa niitä menneisyyden tutkimukseen, on jatkumo valmis. Ja aivan kuten Ravila (1966: 11) totesi, vertailu on kielitieteen perusmetodi.

Olen tässä alaluvussa tarkastellut näennäisaikametodin taustaoletusta, jonka mukaan meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta. Olen esittänyt, että meneillään olevan muutoksen tunnistaminen perustuu vertailuun, mikä tekee muutoksen synkronisesta ja diakronisesta tutkimuksesta tältä osin samankaltaista. Olen lisäksi esittänyt, että muutoksen kesto suhteessa tutkimuksen kattamaan kokonaisaikaväliin on ensisijainen tekijä sen suhteen, miten tarkan kuvan näennäisaikametodi voi muutoksesta antaa.

10. Lisäksi tilanteeseen vaikuttaa se, missä vaiheessa muutos on. Muutoksen etenemistä tavataan kuvata S-käyrällä (ks. Wang & Cheng 1977 [1970]; C. Bailey 1973: 77), jonka mukaan muutos etenee aluksi hitaasti, sitten yleistyy nopeasti ja lopuksi taas taantuu hitaasti. Mikäli tutkimus tarkastelee muutosta sen nopeassa yleistymisvaiheessa, kattaa se luonnollisesti suuremman osan muutoksesta kuin tutkimus, joka tarkastelee muutosta sen hitaassa alku- tai loppuvaiheessa.

11. Myös kieliopillistumisen tutkimus voidaan lukea muutoksen synkroniseksi tutkimukseksi.

4.2 Oletus: idiolektit vakiintuvat

Oletus idiolektien vakiintumisesta¹² ja tämänjälkeisestä stabiiliudesta on näennäis-aikametodin perusta. Mikäli idiolektit eivät vakiinnu ja pysy tämän jälkeen suhteellisen muuttumattomina vaan jatkavat kehitystään, eivät ikäryhmittäiset erot välttämättä heijasta kovinkaan tarkasti mahdollista meneillään olevaa muutosta. Vielä vuosituhaten alussa G. Sankoff, Blondeau ja Charity (2001: 141) saattoivat todeta, että sosiolingvistiset tutkimukset tukevat oletusta idiolektien muuttumattomuudesta, mutta uudempien tutkimusten mukaan idiolektit voivat muuttua vielä aikuisiälläkin (ks. esim. Kurki 2005; Palander 2005; Buchstaller 2006, 2015; G. Sankoff & Blondeau 2007; Bowie 2011; Mustanoja 2011). Oletuksessa idiolektien vakiintumisesta ei kuitenkaan ole kyse ainoastaan idiolektien stabiiliudesta aikuisiällä vaan myös siitä, mitä tapahtuu kielenmuutoksen kannalta ajalla, jolloin idiolektit ovat oletetusti labiileja. Mikäli idiolektit todella ovat stabiileja aikuisiällä, on selvää, että aikuiset eivät voi olla kielenmuutoksen aiheuttajia, vaan syyt on etsittävä muualta eli ajalta, jolloin idiolektit ovat vielä labiileja. Yksi tunnetuimmista aiheeseen liittyvistä hypoteeseista on epätäydellinen kielenoppiminen, jonka mukaan lapsen kielenoppiminen on aina epätäydellistä siinä mielessä, että lapsen omaksuma kielioppi ei koskaan vastaa täydellisesti edellisen sukupolven kielioppia. Toisin sanoen yhteisön aikuisten käyttämä kieli ei välity täysin samanlaisena uudelle sukupolvelle, vaan muuttuu kielen oppimisprosessin seurauksena.

Epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesin varhaisimpiin edustajiin lasketaan yleensä Hermann Paul (1960 [1880]) ja Henry Sweet (1899). Tämä pitää osittain paikkansa. Esimerkiksi Sweet (mts. 75) toteaa, että mikäli lapset oppisivat kielen täydellisesti, kieli ei muuttuisi. Samoin Paul, vaikka näkikin idiolektien jatkavan kehitystään vielä aikuisiällä, korosti kielenoppimisen olevan tärkein muutokseen vaikuttava tekijä (1960 [1880]: 34). Jespersen (1968 [1922]: 161–162) kuitenkin kirjoittaa, että sekä Sweet että Paul muuttivat mieltään rajusti ajan kuluessa. Paulin *Prinzipien der Sprachgeschichte* -teoksen ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1880. Kaksi vuotta myöhemmin vuonna 1882 Sweet kritisoi Paulia siitä, ettei tämä ottanut teoksessaan huomioon kielenoppimisen vaikutusta kielenmuutokseen. Vuonna 1899 ilmestyneessä teoksessaan *The practical study of languages* Sweet toistaa kantansa ja korostaa kielenoppimisen vaikutusta muutoksen synnän. Vuotta myöhemmin Sweet oli kuitenkin muuttanut mieltään ja totesi lapsen imitaation olevan käytännössä täydellistä ja kehotti etsimään ääntenmuutoksen syytä muualta. Paul puolestaan kääntyi kannattamaan kielenoppimisen vaikutusta kielenmuutokseen ja lisäsi tästä maininnan *Prinzipien*-teoksensa toiseen painokseen. Sweet siis muutti mieltään epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesin kannattajasta sen vastustajaksi, kun taas Paul muutti mieltään täysin vastakkaiseen suuntaan. (Jespersen 1968 [1922]: 161–162, ks. myös s. 162 alaviite 1.)

Sweetin ja Paulin mielenmuutokset kertovat yhtäältä siitä, kuinka vaikeasta asiasta on kysymys, ja toisaalta empiirisen tutkimuksen tärkeydestä (ks. alla). Jespersen itse

12. Käsitettä idiolektien vakiintuminen käytetään tässä alaluvussa yleisessä merkityksessä. En siis erittele sitä, mihin kielen tasoihin vakiintumisella viitataan. Palaan aiheeseen kuitenkin tarkemmin alaluvuissa 5.1 ja 5.3.

ei suostunut ottamaan kysymykseen kantaa, vaan katsoi lasten kielenoppimisen vaikutuksen kielenmuutokseen olevan joillain kielen osa-alueilla suurempi ja toisilla taas pienempi. Hänen mukaansa esimerkiksi assimilaation kohdalla on sekä mahdotonta että irrelevanttia yrittää erottaa toisistaan lasten ja aikuisten vaikutusta. Toisaalta erilaiset hyppäykselliset muutokset esimerkiksi merkityksessä johtuvat kokonaan tai pääosin lasten kielenoppimisen vaikutuksesta. Kaiken kaikkiaan Jespersen ei pitänyt kielenkäyttäjien ikää kovinkaan tärkeänä, vaan korosti eroa ensimmäisen oppimiskerran ja oppimisen jälkeisen käytön välillä. (Mts. 172–178.)

Saussure (2012 [1959]) ja Bloomfield (1951 [1933]) kuuluvat epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesin vastustajiin. Saussuren (mts. 149) näkemyksen mukaan epätäydellinen kielenoppiminen ei ratkaise ongelmaa, sillä se ei selitä sitä, miksi vain jokin lasten tekemät virheet saavat aikaan muutoksen. eikä myöskään sitä, miksi muutokset tapahtuvat juuri silloin, kun ne tapahtuvat. Sama miksi nyt -kysymys esiintyy myös Bloomfieldillä, jonka mukaan (1951 [1933]: 386) mikään yksittäinen tekijä ei voi selittää sitä, miksi jokin tietty muutos tapahtui silloin, kun se tapahtui. Myös Croft (2000) kritisoi lapsikeskeisiä kielenmuutoksen teorioita. Hänen mukaansa epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesista tulisi seurata, että i) kielenmuutos heijastelee kielenoppimisessa tapahtuneita muutoksia, ii) kielenoppimisessa tapahtuneet muutokset säilyvät lasten aikuistessa, iii) kielenmuutos on äkkinäistä ja tapahtuu yhden sukupolven sisällä ja iv) puhujalla on joko uusi tai vanha kielioppi. Croftin mukaan empiirinen näyttö ei tue mitään näistä väittämistä. (Mts. 44–53.) Luraghi (2010: 359) puolestaan toteaa, ettei epätäydellisen oppimisen hypoteesi kykene myöskään selittämään sitä, miksi kielet saattavat olla pitkiäkin aikoja muuttumatta. Ehkä pisimmälle menee kuitenkin Aitchison (2003: 739), joka toteaa ytimekkäästi, että vauvat eivät käynnistä muutoksia vaan puhujat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.¹³

Kriittikistä huolimatta epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesi esitetään kielenmuutoksen ensisijaisena aiheuttajana myös uudemmissa kirjoituksissa (ks. esim. Fromkin, Rodman & Hyams 2011 [2003]: 528). Foulkes ja Vihman (2013) toteavat, että kielenoppimisen ja kielenmuutoksen välisestä suhteesta on käytännössä kiistelty koko modernin kielitieteen olemassaolon ajan, eikä konsensusta ole vielääkään saavutettu. Yksi syy tälle on heidän mukaansa se, että kysymystä on tarkasteltu empiirisesti varsin vähän (mas. 2).

Epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesi saa uuden muodon, kun Penfield ja Roberts (2014 [1959]: 239–240) esittävät, että lapsen ensikielen oppiminen eroaa ratkaisevasti koulussa tapahtuvasta toisen kielen oppimisesta ja myös aikuisen maahanmuuttajan kyvystä oppia uusi kieli. Tämän sittemmin kriittisen iän hypoteesinä tunnetun ajatuksen mukaan kielenoppimiskyky on sidoksissa ikään siten, että se on vahvimmillaan ikävuosina 2–14, minkä jälkeen se heikkenee voimakkaasti (ks. Lenneberg 1967: 179). Kriittisen iän hypoteesi on mukana muun muassa generatiivisessa kielen teoriassa (ks. Romaine 1989: 213; Aitchison 2003: 737–738). Kingin (1969) mukaan aikuisen kieliopissa tapahtuvat muutokset ovat suhteellisen pieniä, esimerkiksi puhujan

13. Aitchisonin kriittinen kanta näkyy myös hänen *Language change: progress or decay?* -teoksensa uusimmassa painoksessa (2013 [1991]), josta hän on poistanut lasten kieltä käsittelevän luvun (ks. mts. viii).

kieliopin sääntöjen modifikaatioita tai yksittäisten sääntöjen lisäyksiä. Tämän kirjoituksen kannalta tärkeää on huomata se, että kielenmuutoksen ajatellaan yhä johtuvan pääasiassa kielenoppimisprosessista. King (mts. 66–79) kirjoittaa kieliopin yksinkertaistumisesta (*simplification*) ja toteaa, että lapsien rakentama kielioppi on harvoin monimutkaisempi kuin edellisen sukupolven. Kuten Meyerhoff (2011: 141) toteaa, näennäisaikametodi perustuu juuri kriittisen iän hypoteesille, vaikka sitä ei aina tuodakaan selvästi esiin. G. Sankoffin ja Blondeaun (2007: 562) mukaan kyse on ääneen lausumattomasta oletuksesta.

Labov on useasti siteeratusta taulukossaan (1994: 83) jakanut muutoksen neljään eri tyyppiin, joita Paunonen (2005a: 15) kutsuu muutosmalleiksi: stabiilius (*stability*), ikäsidonainen muutos (*age-grading*), sukupolvittainen muutos (*generational change*) sekä yhteisöllinen muutos (*communal change*).¹⁴ Näennäisaikametodin kannalta tärkein on sukupolvittainen muutos, jonka mukaan kieli muuttuu uusien sukupolvien myötä.¹⁵ Historialliselta kannalta sukupolvittaisen muutoksen juuret palautuvat kriittisen iän hypoteesin kautta aina epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesiin sillä erotuksella, että fokus on siirtynyt lapsen ensikielen oppimisesta idiolektien vakiintumiseen. 1980-luvulla Labov (1981: 177) liitti meneillään olevan kielenmuutoksen ensisijaisesti kielenomaksumiseen, ja vielä ennen vuosituuhannen vaihdetta Downes (1998 [1984]: 239–240) totesi sukupolvittaisen muutoksen olevan kategorisesti erilaista kuin aikuisen yksilön kielessä tapahtuvat muutokset. Yhtäläisyys Kingin (1969: 66–79) näkemyksen kanssa on ilmeinen. Vasta reaaliaikatuokimukseen katsotaan osoittaneen, että puhujien idiolektit voivat muuttua vielä aikuisiälläkin. G. Sankoff (2005: 1011) on viitannut tällaisiin aikuisiällä tapahtuviin muutoksiin kutsumalla niitä elinikäiseksi muutokseksi¹⁶ (*lifespan change*), jolla hän tarkoittaa tapauksia, joissa aikuiset puhujat muuttavat kieltään yhteisössä meneillään olevan muutoksen mukaisesti (ks. myös G. Sankoff & Blondeau 2007). Meyerhoff (2011: 162) toteaa elinikäisen muutoksen koskevan vain osaa puhujista ja lisäksi korostaa muutoksen suunnan olevan aina yhteneväinen yhteisössä meneillään olevan muutoksen kanssa. Toisaalla G. Sankoff kuitenkin mainitsee vetäytyvän elinikäisen muutoksen (*retrograde lifespan change*), jolla hän tarkoittaa yhteisössä havaitun muutoksen kanssa vastakkaiseen suuntaan etenevää elinikäistä muutosta (Wagner & Sankoff 2011: 303–306; ks. myös Buchstaller 2015; Kataoka & Yoshiyuki 2015).

Ajatus idiolektin muuttuvuudesta aikuisiällä ei ole kuitenkaan uusi, sillä se esiintyy jo Paulilla (1960 [1880]). Vaikka Paulille lapsen kielenoppiminen olikin tärkein muutoksen aiheuttaja, totesi hän puhujan kielen olevan aina altis muuttumaan toisten puhujien vaikutuksesta. Niin ikään hän katsoi kielenoppimisen jatkuvan vielä aikuisiällä ja kirjoitti, että ei ole mahdollista erottaa sellaista hetkeä puhujan elämässä, jonka jälkeen kielenoppiminen lakkaisi. (Mts. 34, 38.) Toisaalla (mts. 54) Paul kuitenkin toteaa, että lapsen kielenoppimista seuraa hiljaisempi yhtenäisyyden vaihe, joka ei kuitenkaan ole koskaan absoluuttinen. Yhteneväisyys idiolektien suhteellisen stabiiliuden

14. Suomennokset Kurjelta (2013: 204).

15. Näennäisaikametodi soveltuu myös stabiilien tilanteiden tarkasteluun (ks. José 2010: 53).

16. Suomennos Kurjelta (2013: 204).

kanssa on ilmeinen. Onko siis liioittelua todeta, että nykyinen keskustelu idiolektien muuttuvuudesta tai muuttumattomuudesta palautuu aina Paulin näkemyksiin ja osittain jopa kertaa niitä? Riippumatta vastauksesta oletuksen tarkastelu herättää kysymyksen siitä, miksi sosiolingvistit olivat sitten niin yksimielisiä siitä, että idiolektit pysyvät muuttumattomina aikuisiällä. Yksi vastaus on sosiolingvistinen empiirinen tutkimus, joka vielä vuosituhaten vaihteessa näytti tukevan oletusta idiolektien muuttumattomuudesta (ks. G. Sankoff, Blondeau & Charity 2001: 141). Koska uudemman tutkimuksen myötä tätä oletusta on jouduttu korjaamaan, saattaa toinen vastaus löytyä tarkastelemalla sosiolingvistiikan alkuaikoja ja etenkin sen suhdetta generatiiviseen kielen tutkimukseen.¹⁷ Tämä on kuitenkin niin laaja aihe, että siihen tulee palata myöhemmin.

Olen tässä alaluvussa tarkastellut näennäisaikametodin taustaoletusta, jonka mukaan puhujien idiolektit vakiintuvat muotouduttuaan. Olen esittänyt, että oletus idiolektien vakiintumisesta perustuu kriittisen iän hypoteesiin, joka puolestaan palautuu epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesiin. Lisäksi olen esittänyt, että kysymys idiolektien muuttuvuudesta aikuisiällä esiintyy jo Paulilla.

4.3 Oletus: muutoksen suunta on ennustettavissa

Kielenmuutoksen ennustettavuus on askarruttanut tutkijoita varsin paljon eri aikoina. Täsmällistä vastausta siihen, missä määrin muutos on ennustettavissa, ei ole kuitenkaan saatavilla. Tämä ei ole yllättävää, sillä täsmällisen vastauksen antaminen on käytännössä mahdotonta. Kielenmuutos on luonteeltaan indeterministinen, joten sitä koskevat ennusteet ovat aina epävarmoja niiden paikkansapitävyuden todennäköisyyden sijoituessa aina välille 0–1 (jossa 0 tarkoittaa mahdotonta ja 1 varmaa). Juuri epävarmuus hallitsee kielenmuutoksen ennustamista. Varmaltakin näyttävät tilanteet saattavat aiheuttaa pettymyksiä ennusteiden osuvuuden suhteen: muutos voi esimerkiksi pysähtyä tai vaihtaa suuntaa. Ennusteiden paikkansapitävyys on myös tapauskohtaista ja kontekstisidonnaista. Esimerkiksi havaitun yleiskielistymistendenssin pohjalta tehty ennuste saattaa yhdessä tarkastellussa puhujayhteisössä toteutua, mutta toisessa jäädä toteutumatta. Toisaalta juuri erityyppisten tendenssien ennustaminen on mahdollista, koska rationaalisesti käyttäytyvät ihmiset tapaavat käyttäytyä samalla tavalla samantilanteissa (Esa Itkonen 1984: 212).

Kielenmuutoksen ennustamiseen liittyvää epävarmuutta voidaan tarkastella sekä yhteisön että yksilön näkökulmasta. Yhteisön näkökulmasta katsottuna keskeiseksi tekijäksi nousee yhteiskunnan kehitys. Esimerkiksi Hurtan (1999) mukaan sata vuotta sitten olisi tuskin kyetty ennustamaan Suomen itsenäistymistä, ensimmäistä maailmansotaa tai kansalaissotaa. Niin ikään ennustamatta olisivat jääneet siirtoväen asuttaminen, maaltamuutto, angloamerikkalaisen kulttuurin vahvistuminen sekä tietotekniikan raju kehitys. Suomen kielen kehityksen kannalta nämä ovat kuitenkin olennaisia tekijöitä. (Mas. 86–86.) Hurtan näkemykseen on helppo yhtyä. Näennäisaikametodiin

17. Esimerkiksi Romaine (1981a: 95) huomauttaa 1980-luvun alussa julkaistussa kirjoituksessaan Labovin harjoittavan tutkimusta generatiivisessa viitekehyksessä. Selkeimmin tämä näkyy kuitenkin muutujasäännöissä (*variable rules*, ks. Labov 1969; Cedergren & Sankoff 1974).

on oikeastaan sisäänrakennettuna oletus, että elämä jatkuu samalla tavalla eikä suuria yhteiskunnallisia muutoksia ole odotettavissa. Toisaalta tämä koskee käytännössä kaikäntyyppistä kielenmuutoksen ennustamista ja olisi kai vähintäänkin asian viereästä vaatia täydentämään muutoksen ennusteita jonkinlaisella yhteiskunnan kehitykseen liittyvällä varoituksella. Hurtan kirjoitus kertoo kuitenkin hyvin siitä, että etenkin koko (esim. suomen) kieltä kattavissa ennusteissa tulisi olla varovainen (ks. myös mas. 87–91). Yksilön näkökulmasta katsottuna keskeiseksi tekijäksi nousee puolestaan ihmisen ennustamattomissa oleva käyttäytyminen, jota myös vapaaksi tahdoksi kutsutaan. On tosin huomattava, että vapaa tahto ei ole koskaan täysin vapaata, vaan toimii aina tietyissä rajoissa. Esimerkiksi historiallinen konteksti voi määrätä, mikä on ja mikä ei ole mahdollista.

Mahdollisten vaihtoehtojen välillä ihmisen käyttäytymistä ei kuitenkaan voida etukäteen varmuudella tietää. (Esa Itkonen 1984: 211; 2011a: 6–7.) Reaaliaikaisissa paneelitutkimuksissa ihmisen ennustamattomissa oleva käyttäytyminen voi näyttäytyä joidenkin puhujien idiolekteissa tapahtuneina epäodotuksenmukaisina muutoksina tai yksittäisten puhujien tapana suosia vuosikymmenestä toiseen puhujatyypille harvinaista varianttia. Jälkimmäisestä hyvä esimerkki on Mustanojan (2011) tutkimuksen Kyllikki, joka on iäkäs, akateeminen naispuhujä. Taustamuuttujien perusteella Kyllikin voisi olettaa kuuluvan yleiskielisen *d:n* suosijoihin, mutta epäodotuksenmukaisesti näin ei kuitenkaan ole (mts. 323 ja yleisemmin alaluku 4.9).

Mikäli kielenmuutoksen ennustamisen vertailukohdaksi otetaan ennustaminen siinä mielessä kuin se ymmärretään peittäväin lain mallissa¹⁸, saattaa tilanne kielenmuutoksen tutkimuksen kohdalla näyttää jossain määrin epätoivoiselta. Tällöin on syytä muistaa, että tieteet ovat erilaisia, minkä seurauksena ennustamisenkin asema saattaa niissä olla erilainen (ks. Esa Itkonen 1999: 159–176; 2013b). Anttila (1989 [1972]: 399–401) ilmaisee tämän selkeästi korostaessaan ymmärtämistä ja hermeneuttista eksplikaatiota kielitieteen selitysmetodina. Tästä huolimatta ihmisen käyttäytymistä pidetään toisinaan niin monimutkaisena ja selittämistä vaikeuttavana tekijänä, että puhujan rooli muutoksessa pyritään joko ohittamaan tai eliminoimaan turvautumalla evoluutioteoriaan (ks. esim. Lass 1997: 376–383; Haspelmath 1999; Kirby 2002; Ritt 2004; vrt. Esa Itkonen 2005a: 279–281; 2013b: 16–18; Laasanen 2006, 2008). Tämänäyttymisissä kielenmuutoksen evolutiivisissa teorioissa ajatuksena on yleensä se, että evoluutioteorian selitysmetodien avulla kyetään selittämään kielen monimuotoisuus turvautumatta puhujaan, kuten toimitaan silloin, kun niiden avulla selitetään biologinen monimuotoisuus turvautumatta sellaiseen entiteettiin, jota ei kyetä selittämään.

Ongelmana on kuitenkin se, että muutosta ei ole olemassa ilman puhujaa; puhujan eliminoiminen ei ratkaise oletettuja ongelmia vaan vääristää tutkimuskohdetta.

18. Peittäväin lain mallin (tai selittämisen subsumptioteorian) mukaan yksittäiset ilmiöt selitetään johtamalla ne yleisistä laeista (ja alkuehdoista) joko deduktiivisesti (deduktiivis-nomologinen selitys) tai induktiivisesti (induktiivis-probabilistinen selitys). Mallin mukaan selittäminen ja ennustaminen ovat loogiselta rakenteeltaan samanlaisia, mutta eroavat toisistaan pragmaattisten tekijöiden osalta. Selittämisessä lähdetään liikkeelle selitettävästä ilmiöstä ja edetään kohti sopivaa lakia (ja alkuehtoja), kun taas ennustamisessa lähdetään liikkeelle laista (ja alkuehdoista) ja edetään kohti ennustettavaa ilmiötä. (Ks. von Wright 1971: 1–2, 10–15; Niiniluoto 1983: 271–289, 300–302.)

Lisäksi biologinen evoluutio ja kielenmuutos ovat jo lähtökohtaisesti erilaisia, sillä kielenmuutokseen ja kielelliseen käyttäytymiseen liittyy aina älyn käyttö (Cohen 1986: 125; Esa Itkonen 2005a: 279; 2013b: 17). Kielenmuutos voidaan kuitenkin nähdä osana yleistä tai universaalia valintateoriaa, jota on kielitieteessä soveltanut näkyvimmin Croft (2000) ja muualla esimerkiksi Hull (1988), Cziko (1995) ja Plotkin (2010). Teorian mukaan valinnan kautta voidaan luoda eräänlainen kattoteoria, joka kattaa niin kielenmuutoksen, tieteen kehityksen kuin biologisen evoluutionkin. Teoriaan liittyy abstraktiotason nosto, jolloin esimerkiksi kielenmuutosta ja biologista evoluutiota ei nähdä enää suoraan analogisina vaan epäsuorasti analogisina variaation ja valinnan kautta. On kuitenkin vaikea sanoa, mitä tällä saavutetaan, ainakin jos asiaa tarkastellaan kielentutkimuksen kannalta (ks. myös Esa Itkonen 2013b: 17).

Palataan kuitenkin takaisin näennäisaikamettiin. Koska näennäisaikainen kuva muutoksesta on epävarma, saatetaan näennäisaikametodin avulla saatuja havaintoja kutsua toisinaan ennusteiksi, joiden pätevyyttä voidaan testata reaaliaikametodin avulla (ks. G. Sankoff 2006). Näennäisaikamettiin perustuva muutoksen ennustaminen eroaa kuitenkin muutoksen diakronisesta ennustamisesta. Muutoksen diakronisessa ennustamisessa on kyse induktiivisestä päättelystä, jossa havaitusta empiirisestä tutkimustiedosta tehdään erivahvuisia päätelmiä. Päätelmien vahvuuteen vaikuttaa muun muassa havaintomateriaalin määrä ja laatu. Tämä voidaan ilmaista yksinkertaisesti siten, että mitä enemmän tiedämme tutkittavasta kielen piirteestä, piirteen nykytilanteesta ja mahdollisesti sen historiasta, sen vahvempia ennusteita voimme tehdä (ks. Heine & Kuteva 2005: 30). Esimerkiksi tämäntyyppisestä muutoksen ennustamisesta sopii jo edellä mainittu Paunosen (2003: 201–207) esittämä ennuste suomen konsonanttivartaloiden vähittäisestä väistymisestä yksikön partitiivissa ja yksikön essiiivissä tai Sapirin (2007 [1921]: 124–125) esittämä ennuste englannin *whom*-pronominin katoamisesta muutaman sadan vuoden sisällä.

Mikäli näennäisaikamettiin perustuvan ennustamisen lähtökohdaksi otetaan empiirisessä tutkimuksessa tehty havainto siitä, että eri-ikäiset puhujat puhuvat hieman eri tavalla, voidaan ajatusta siitä, että ikäryhmittäiset erot heijastavat meneillään olevaa kielenmuutosta, pitää induktiivisena yleistyksenä tai hypoteesinä. Havaintoa seuraavissa näennäisaikatutkimuksissa on tällöin kyse yksinkertaisimmillaan hypoteesin soveltamisesta ja reaaliaikatutkimuksissa hypoteesin testaamisesta. Toisaalta mikäli ei lähdetäkään liikkeelle havainnosta, vaan meneillään olevan kielenmuutoksen havaitsemisen ongelmasta, voidaan esitettyä hypoteesiä pitää ratkaisuna ongelmaan, eli seuraavasti:

Ongelma: Miten meneillään oleva kielenmuutos voidaan havaita?

Hypoteesi: Vertaamalla eri-ikäisten puhujien puhetta toisiinsa.

Hypoteesin testaus: Reaaliaikametsodi.

Tilanne muistuttaa hypoteettis-deduktiivistä menetelmää, jossa ongelman ratkaisemiseksi ehdotettua hypoteesiä testataan empiirisesti (ks. Laudan 1981: 127–135; Niini-

luoto 1983: 125–137).¹⁹ Ikäsidonnan ja elinikäisen muutoksen huomioimista voidaan pitää apuhypoteeseinä (ks. Niiniluoto 1983: 185–194), jotka tukevat ja jossain määrin myös suojelevat päähypoteesejä. Apuhypoteesit määrittelevät ehdot, joiden täytyy täytyä, jotta päähypoteesejä voidaan soveltaa. Koska reaaliaikatuutkimus perustuu vähintään kahden eriaikaisen aineiston tarkasteluun, on apuhypoteesit huomioitava sekä vanhemman että uudemman aineiston kohdalla (ks. Laasanen 2014).

Muutoksen diakronisen ennustamisen ja näennäisaikametodiin perustuvan ennustamisen välinen ero on täten hypoteesin olemassaolo, sillä lukuun ottamatta oletusta uniformitarianismista (ks. Labov 1994: 21–23) muutoksen diakroninen ennustaminen ei perustu minkään yksittäisen hypoteesin soveltamiseen. Tämä tekee näennäisaikametodiin perustuvasta muutoksen ennustamisesta kielenmuutoksen ennustamista vain sen heikossa merkityksessä. Toisaalta näennäisaikametodia voidaan pitää myös yhtenä keinona ennustaa muutosta. Tässä mallissa hypoteesi siitä, että ikäryhmittäiset erot heijastavat meneillään olevaa kielenmuutosta, on yksi osa ennusteen induktiivista perustaa. Yksinään hypoteesin induktiivisen perustan vahvuus on kuitenkin hyvin rajallinen.

Lopuksi on vielä nostettava esiin kysymys kielenmuutoksen ennustamisen hyödyllisyydestä. Yhtäältä voidaan kai ajatella, että mitä tarkemmin muutos voidaan ennustaa, sen paremmin muutos on ymmärretty. Toisaalta muutoksen ymmärtäminen ei takaa ennusteiden paikkansapitävyyttä, vaan parhaimmassakin tapauksessa ainoastaan lisää niiden osuvuuden todennäköisyyttä. Ongelmana on juuri se, että epämääräisestä *jossain määrin* on mahdotonta päästä eroon. Mitä hyötyä on siis siitä, että ennusteen paikkansapitävyyden todennäköisyys on 70 eikä 60 prosenttia? Ehkä tärkeämpi kysymys on kuitenkin se, synnyttävätkö ennusteet uutta tutkimusta. Paunonen (1995: 514–515) on ennustanut suffiksillisen omistusmuodon katoavan Helsingin puhekielestä 2040-luvulla. Ehkä tuolloin nähdään myös tutkimus, joka osoittaa ennusteen kohtalon.

Olen tässä alaluvussa käsitellyt näennäisaikametodin taustaoletusta, jonka mukaan muutoksen suunta on ennustettavissa. Olen esittänyt, että kielenmuutoksen ennustaminen on sen luonteen vuoksi aina epävarmaa. Olen tarkastellut epävarmuutta sekä yhteisön että yksilön näkökulmasta. Lisäksi olen verrannut toisiinsa muutoksen diakronista ja synkronista ennustamista ja esittänyt, että erottavana tekijänä on ennaltamäärätyn hypoteesin soveltaminen.

19. Tämä näkemys poikkeaa hieman hypoteettis-deduktiivisen mallin oppikirjaesimerkistä. Esimerkiksi Niiniluoto (1983: 128) toteaa hypoteesin testauksen tapahtuvan dedusioimalla siitä havaintoväittämiä, joiden todeksi tai epätodeksi toteaminen joko konfirmoi tai falsifioi hypoteesejä. Edelleen voidaan sanoa, että kirjaimellisessa hypoteettis-deduktiivisessä mallissa hypoteesistä tulee voida johtaa alkuperäisen datan lisäksi uusia, itsenäisiä havaintoväittämiä (*independent support*, ks. Laudan 1983: 129–135). Reaaliaikatuutkimukset tarjoavat kyllä itsenäistä tukea hypoteesille, mutta tämä tuki on aina samantyyppistä, eli mallista puuttuu tietty yllättävyys (*surprising prediction of unknown effects*, ks. mts. 130). Esa Itkonen (1978: 4–12) on viitannut tähän kahtiajakoon termeillä ennustava testaaminen (*predictive testing*) ja selittävä testaaminen (*explanatory testing*).

5 Pohdintaa

Näennäisaikametodin taustaoletusten käsittely on nostanut esiin useita mielenkiintoisia kysymyksiä. Tarkastelen lopuksi neljää tällaista kysymystä, jotka koskevat kielenmuutoksen ja idiolektien vakiintumisen merkitystä, yksilövariaatiota ja kielenoppimista sekä edistystä kielitieteessä. Tämä lista ei ole mitenkään kattava, vaan jättää useita tärkeitä aiheita käsittelyn ulkopuolelle. Näistä yksi on kieliopillistumisen tutkimus, jolla on selviä liittymäkohtia morfosyntaktisen tason sosiolingvistiseen variaatiotutkimukseen (ks. Tagliamonte 2012: 207). Tästä hyvä esimerkki on Hoppe-*r*in (1991) esittämät viisi periaatetta alkavan kieliopillistumisen tunnistamiseen. Kyse on siis alkavasta tai meneillään olevasta muutoksesta, aivan samoin kuin sosiolingvisti-*s*essä variaation tutkimuksessa. Toinen laajempaa käsittelyä vaativa aihe on muutoksen nopeus. Sekä Labov (1994: 112) että G. Sankoff (2006; G. Sankoff & Blondeau 2007: 582) ovat todenneet, että näennäisaikainen muutoksen kuva saattaa aliarvioida muutoksen nopeutta. Wagnerin ja Sankoffin (2011) tutkimus puolestaan viittaa siihen, että näennäisaikainen muutoksen kuva voi myös yliarvioida muutoksen nopeutta. Paunonen (2005a: 16) ilmaisee tämän jaon selkeästi toteamalla muutoksen olevan sitä nopeampaa, mitä enemmän yksilöt muuttavat puhettaan meneillään olevan muutoksen suuntaan, ja vastaavasti sitä hitaampaa, mitä enemmän yksilöt muuttavat puhettaan meneillään olevan muutoksen vastaisesti. Uudemman terminologian mukaan elinikäinen muutos siis nopeuttaisi muutosta, kun taas vetäytyvä elinikäinen muutos hidastuttaisi sitä (ks. Buchstaller 2015).

5.1 Mitä tarkoitetaan kielenmuutoksella?

Tämän artikkelin käsikirjoitusvaiheessa törmäsin toistuvasti näkemykseen, jonka mukaan sosiolingvistiikassa kielenmuutoksella tarkoitetaan eri asioita, minkä takia olisi syytä tuoda aina selvästi esiin käsiteltävissä oleva kielen taso. Olen kuitenkin tietoisesti käyttänyt termiä kielenmuutos, koska mielestäni kielenmuutoksesta tulee voida puhua myös yleisellä tasolla ainakin silloin, kun tarkempi erittely ei ole tarpeen. Samaa periaatetta seuraten olen edellä puhunut yleisesti idiolektien vakiintumisesta, vaikka tämä käsite kätkeekin sisälleen kysymyksen siitä, mihin kielen tasoon vakiintumisella oikeastaan viitataan. Kysymys on toisin sanoen siitä, ovatko jotkin kielen tasot stabiilimpia aikuisiällä kuin toiset (ks. G. Sankoff 2005: 1004, 1010). Tähän vastaaminen edellyttää kuitenkin empiiristä tutkimusta, joten sivuutan sen tässä yhteydessä. Koska sosiolingvistinen variaation tutkimus alkoi äänne-*m*uutosten tutkimisena, viitattaneen vakiintumisella ensisijaisesti juuri fonologiseen tasoon (ks. Downes 1998 [1984]: 239; Labov 1994: 111–112). Näennäisaikametodin pätevyyden kannalta muuttumattomuus aikuisiällä parantaa näennäisaikaisen muutoksen kuvan tarkkuutta, joten tässä mielessä näennäisaikainen muutoksen kuva on todennäköisesti luotettavampi ja tarkempi stabiilimpien kielen tasojen kohdalla. Esimerkiksi sanasto kehittyä ja kasvaa koko elin-*i*än (G. Sankoff 2005: 1004), joten se soveltunee varsin huonosti näennäisaikaiseen tarkasteluun.

Kvantitatiivisen tutkimuksen ulottaminen kielen ylemmille tasoille on kuitenkin herättänyt laajaa keskustelua. Suomessa aiheeseen on viitannut muun muassa Lappalainen (2004: 16), jonka mukaan suomalainen variaationtutkimus on verrattain kapea-alaista siinä mielessä, että se on keskittynyt enimmäkseen äänne- ja muoto-opillisten piirteiden tarkasteluun (ks. myös Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 130–132; Kurki 2007: 149–152). Saman kommentin on perinteisen murteentutkimuksen osalta esittänyt aiemmin Leskinen (1977: 171). Vaikka kritiikki on nähtävästi aiheellinen, on suomalaisen variaationtutkimuksen kapea-alaisuus myös ymmärrettävissä, kun huomioidaan murteentutkimuksen perinteen, kaupungistumisen aiheuttaman puhekielen murroksen ja labovilaisen tutkimusmallin yhteisvaikutus. Tästä näkökulmasta katsottuna on rationaalista, että suomalainen variaationtutkimus on keskittynyt juuri äänne- ja muoto-opillisten piirteiden tarkasteluun – tutkimuksen laajentaminen on seuraava vaihe. Lisäksi on todettava, että suomalaisen sosiolingvistisen variaationtutkimuksen alkuaikoina tehtiin jonkin verran myös syntaksin tutkimusta (ks. Suojanen 1985). Kuten Lappalainen (2004: 16) toteaa, kielen ylempien tasojen kvantitatiivinen tutkimus ei ole kuitenkaan yksiselitteistä.

G. Sankoff (1973) oli ensimmäinen, joka ehdotti tutkimuksen ulottamista kielen ylempiin tasoihin. Ehdotusta pidettiin kuitenkin haasteellisena, ja se aiheutti laajaa keskustelua etenkin 1970- ja 1980-luvuilla (ks. G. Sankoff 1973; Lavandera 1978; Labov 1978; Romaine 1981b; Cheshire 1987; D. Sankoff 1988; Lefebvre 1989). Keskeisenä ongelmana pidettiin sitä, etteivät esimerkiksi syntaktiset piirteet ole samalla tavalla merkityksestä vapaita kuin fonologiset piirteet, mikä saattaa tehdä kielellisen muuttujan tunnistamisesta vaikeaa (ks. Lavandera 1978: 174–176). Labovin (1966: 49) alkuperäisen määritelmän mukaan soveltuvimpia kielen piirteitä kielellisiksi muuttujiksi ovat juuri fonologiset piirteet, koska ne toistuvat aineistossa tiheään, ovat jossain määrin immuuneja tietoiselle tukahduttamiselle, ovat laajempien rakenteiden olennaisia osia ja lisäksi helposti kvantifioitavissa. Ajatuksena on siis se, että kielelliset muuttujat voidaan korreloida sosiaalisten tai tyyllisten tekijöiden kanssa siten, että variantit eroavat toisistaan sosiaaliselta tai tyylliseltä merkitykseltään, mutta eivät referentiaaliselta merkitykseltään tai totuusarvoltaan (ks. Labov 1972: 237, 271; 1978: 7; Weiner & Labov 1983: 31–34). Toisin kuin fonologisilla piirteillä syntaktisilla piirteillä on yleensä referentiaalinen merkitys (Lavandera 1978:175). Toinen keskeinen ongelma liittyy riittävän suuren aineiston keruuseen, sillä esimerkiksi syntaktisten piirteiden esiintymistiheys ei ole yhtä suuri kuin fonologisten piirteiden (Rickford 1999: 15–18). Nämä ongelmat eivät ole kuitenkaan estäneet tutkimuksen etenemistä (ks. esim. D. Sankoff & Cedergren toim. 1981; Milroy & Gordon 2003: 169–197; Tagliamonte 2012: 17, 206–348).

5.2 Mitä tarkoitetaan ikäsidonnoisella muutoksella?

Labovin alkuperäisessä esityksessä (1994: 83) muutosmalleja on neljä: stabiilius, sukupolittainen muutos, yhteisöllinen muutos ja ikäsidonnoinen muutos. G. Sankoffin (2005: 1011) esittämä elinikäinen muutos nostaa määrän viiteen – vetäytyvä elinikäinen muutos laskettaneen joko elinikäisen muutoksen kääntöpuoleksi tai mahdollisesti omaksi ryhmäkseen, mikä nostaisi muutosmallien määrän jo kuuteen. Ikäsidonnoisen

ja elinikäisen muutoksen välinen suhde on kuitenkin epäselvä. Wagner (2012b: 378) huomauttaa, että puhujat voivat muuttaa kieltään meneillään olevan kielenmuutoksen mukaisesti myös sukupolvi sukupolvelta, ja kysyy, kuinka monta kertaa tämän tulee toistua, että kyse on ikäsidonmaisesta eikä elinikäisestä muutoksesta. Varsinaista konsensusta ei näytä olevan saavutettu, ja Tagliamonte (2012: 55, 247) pitääkin kielen sukupolvittaisen muutoksen erottamista ikäsidonmaisesta ja elinikäisestä muutoksesta yhtenä nykysosiolingvistiikan suurista haasteista.

Yksi ikäsidonmaisesta muutoksen määrittelyä hankaloittava tekijä on se, että sitä on käytetty hieman eri merkityksissä. Esimerkiksi Chambers (1995: 188) näkee ikäsidonmaisesta muutoksen harvinaisena ja ensisijassa nuoruuteen liittyvänä sukupolvittain toistuvana ilmiönä. Downes (1998 [1984]: 223–227, 237–240) näyttäisi tarkoittavan sillä iän ja muutoksen välistä korrelaatiota, joka ilmenee useimmiten siten, että nuoret puhujat ovat muutoksen kärjessä. Eckert (1997: 151) taas viittaa termillä yksilön kielen muuttumiseen hänen elinaikanaan. Varhaisimmissa kirjoituksissaan Labov (1972: 163) yksinkertaisesti erotti ikäsidonmaisesta muutoksen kielen sukupolvittaisesta muutoksesta, mutta täsmensi kantaansa myöhemmin siten, että ikäsidonmainen muutos viittaa tilanteeseen, jossa yksilön kieli muuttuu hänen elinaikanaan, mutta yhteisön ei (Labov 1994: 83–84). Toisaalta hän (mts. 46) viittaa ikäsidonmaisella muutoksella sukupolvittain uusiutuvaan, säännölliseen ilmiöön. G. Sankoffin (2005: 1011) ehdotus jakaa ikäkausivaihtelu²⁰ elinikäiseen ja ikäsidonmaisesta muutokseen vastaa juuri tähän tilanteeseen.

Alkujaan tarkoituksena oli siis erottaa ikäsidonmainen muutos kielen sukupolvittaisesta muutoksesta, mutta myöhemmin havaittiin, että ikäkausivaihtelu on laajempi ilmiö kuin oli ajateltu. Mielenkiintoista tässä on se, että ikäkausivaihtelu ikäsidonmaisesta muutoksen ja elinikäisen muutoksen yläkäsitteenä vastaa paremmin Hockettin (1950) alkuperäistä määritelmää. Kirjoituksessaan Hockett (mts. 453 ja alaviite 7) viittaa ikäkausivaihtelulla ihmisten universaaliin piirteeseen muodostaen erilaisia ryhmiä samanikäisten kanssa ja toteaa sekä käsitteen että yleisen ajatuksen olevan kohtuullisen vanhoja. Kyse on ihmisen käyttäytymisestä ja siitä, että kieli seuraa ihmisen käyttäytymistä. Kurki (2013: 210) laskee ikäsidonmaiselle muutokselle otollisiksi vaiheiksi teini-iän ja nuoruuden lisäksi työelämään siirtymisen ja eläköitymisen. Vastaavasti Tagliamonte (2012: 47) toteaa keski-ikäisten työelämässä olevien puhujien olevan konservatiivisempia kuin vanhempien jo työelämästä poistuneiden puhujien. Nämä ovat juuri sellaisia vaiheita ihmisten elämässä, joihin ikäkausivaihtelu Hockettin käyttämässä merkityksessä soveltuu. Ikäsidonmainen muutos Chambersin käyttämässä muodossa on eräänlainen anomalia, jossa jokin saa puhujat käyttäytymään samalla tavalla sukupolvi toisensa jälkeen. Mikäli työelämään siirtyminen muuttaa kielenkäyttöä konservatiivisemmaksi, onko kyseessä samanlainen ilmiö kuin se, että lapset ja nuoret tapavat käyttää *x*-grafeemia *ks*-yhitymän tilalla (ks. Kurki 2013: 210)?

20. Ikäkausivaihtelulla tarkoitetaan tässä ikäsidonmaisesta ja elinikäisen muutoksen yläkäsitettä (ks. Kurki 2013: 205, alaviite 4).

5.3 Kielenoppiminen ja yksilövariaatio

Edellä on esitetty, että sosiolingvistisen variaation tutkimuksen ulottaminen kielen ylempille tasoille ei ole välttämättä ongelmatonta. Lisäongelmia saattavat tuottaa kielenoppimisen ajallinen laajuus sekä yksilövariaatio. Roberts (2002: 336) mukaan yksi lapsen kielen variaation tutkimusta hankaloittava tekijä on se, että sosiaalisesti motivoidun variaation erottaminen kehityksellisistä tekijöistä ei ole yksinkertaista. Nähdäkseni tämä koskee myös meneillään olevan kielenmuutoksen tunnistamista. Fonologisen tason tutkimuksessa tarkasteltavana ovat monesti alle 10-vuotiaat puhujat. Esimerkiksi Kurjen (2005) tutkimuksen nuorin puhuja on 9-vuotias, kun taas Labov (1994: 49) kehottaa huomioimaan jopa 8-vuotiaat puhujat. Joidenkin morfologisten ja syntaktisten rakenteiden kohdalla 8-vuotiaan kielenkehitys on kuitenkin vielä kesken. Esimerkiksi Nippold (2007 [1988]: 50, 55–65) toteaa derivaation morfoloogia kehityksen olevan monimutkainen asteittainen prosessi, joka alkaa lapsuudessa ja jatkuu aina aikuisiälle saakka. Vastaavasti Pajunen ja Vainio (2015) tutkimus osoittaa, että derivaatiomorfoloogia hallinta kehittyy lineaarisesti koko kouluiän siten, että 12-vuotiailla hallinta on heikointa, 15-vuotiailla parempaa ja edelleen noin 20-vuotiailla vielä parempaa. Tutkimuksen vanhimmat koehenkilöt olivat testissä nopeampia kuin nuoremmat ja tekivät vähemmän virheitä muun muassa tunnistessaan johdospareja *hypähtää* > *hypätä*, **hypästyä* > *hypätä* ja *hyödyntää* > *hypätä*.²¹

Yksilövariaation osalta Dąbrowska (2012) esittää, että puhujat voivat erota toisistaan esimerkiksi sen suhteen, miten hyvin he oppivat ja hallitsevat tietyt taivutus-kategoriat. Kyse ei ole kuitenkaan vain pelkästään eriaikaisesta oppimisesta, vaan lopputulos on nimenomaan laadullinen: kaikki puhujat eivät opi kaikkia kielen rakenteita yhtä hyvin, minkä seurauksena puhujien välillä on variaatiota. Pajunen, Itkonen ja Vainio (2015) puolestaan tutkivat sanamerkityksen hallintaa nuorilla aikuisilla; tulosten perusteella nuorten aikuisten kielenhallinta näyttäisi olevan vielä kesken ja yksilöiden välinen variaatio suurta. Mielenkiintoista on myös se, että ulkoisista tekijöistä tuloksiin vaikuttivat eniten ylioppilastutkintotodistuksen perusteella arvioitu yleinen lahjakkuus ja muissa pääsykokeen tehtävätyypeissä menestyminen (ma. 181–183).

Roberts (2002) toteaa, että kielenoppimisessa havaitun variaation ajatellaan monesti heijastavan erilaisia kielenoppimistyyplejä. Oppimisen lopputulos on kuitenkin aina sama: aikuisen kielenkäyttäjän kielellisen järjestelmän omaksuminen (mas. 336). Pajunen, Itkonen ja Vainio (2015: 183) tekevät saman huomion generativismin osalta, jossa kieliyhteisön jäsenten kompetenssi oletetaan yhdenmukaiseksi. Kysymys siitä, onko kielenoppimisen lopputulos kaikilla sama, näyttäisi olevan ajankohtainen, mutta aihe vaatii selvästi lisää empiiristä tutkimusta. Alustavasti näyttäisi kuitenkin siltä, että puhujat varioivat kielenhallinnan suhteen (ks. ma.; myös Coppieters 1987; Ellis 2012).

21. Käsikirjoitus tekeillä.

5.4 Onko edistystä tapahtunut?

Olen tässä artikkelissa pyrkinyt korostamaan historiallista näkökulmaa nykysosiolingvistiikan ongelmien tarkastelussa. Näin lopuksi on vielä syytä tarkastella kysymystä edistyksestä. Tämä saattaa tuntua redundantilta, sillä olisi irrationaalista väittää, etteikö edistystä olisi tapahtunut. Kysymyksen tarkastelu on kuitenkin hyödyllistä, sillä niin voidaan asettaa kielitieteen kehitys oikeaan valoon.

Esa Itkonen (1991) toteaa, että kielioppiteorian tutkimuskohde ei ole muuttunut lainkaan kahdentuhannen viime vuoden aikana. Kielioppiteorian ajaton luonne takaa sen, että samat tutkimuslöydöt tehdään kerta toisensa jälkeen.²² Itkonen (mts. 329, 347) sanoo, että vaikka tietty määrä toistoa on väistämätöntä, olisi hyvä, jos kielitiede voisi laajentua uusille alueille. Vaikka hän puhuukin ensi sijassa kielioppiteoriasta, kielenmuutoksen tutkimuksen näkökulmasta tällaista laajentumista on tapahtunut. Kuten Romaine (1982: 9–10) toteaa, kielitieteilijät eivät ole koskaan olleet tietämättömiä kielen variaatiosta, mutta sosiolingvistiikka on nostanut tietäntyyppisen variaation yksityiskohtaisemman tarkastelun kohteeksi. Pieneltä vaikuttavalla muutoksella näyttäisi olevan kauaskantoisia vaikutuksia. Olisi kuitenkin virhe tehdä kategorista eroa menneen ja nykyisen tutkimuksen välille. Sosiolingvistinen meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimus on perinteisen diakronisen muutoksen tutkimuksen laajennus. Historiallinen perspektiivi auttaa näkemään ongelmat oikeassa valossa. Kehitys kielitieteessä ei tutkimuskohteen ajattoman luonteen vuoksi ole lineaarista. Aitchison (2013 [1991]: 245) luonnehtii kielen olevan jatkuvasti kieltä rikkovien ja kieltä hoitavien voimien ristitulella. Aivan vastaavasti Whitney (1979 [1875]: luku 3) totesi kielessä vaikuttavan kahdenlaisia voimia, kieltä säilyttäviä ja kieltä muuttavia.

6 Yhteenveto

Olen tässä artikkelissa tarkastellut variationistisessa sosiolingvistiikassa käytettyä näennäisaikametodia yleiskielitieteellisestä näkökulmasta ja korostanut käsiteltävien kysymysten historiallista kontekstia. Tarkoitukseni on ollut avata näennäisaikametodia tutkimalla sen kolmea taustaoletusta, jotka ovat i) oletus, että meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta, ii) oletus idiolektien vakiintumisesta ja iii) oletus, että muutoksen suunta on ennustettavissa. Tutkimuksen keskeiset päätelmät ovat seuraavat:

- 1) Meneillään olevan muutoksen tunnistaminen perustuu vertailuun, mikä tekee muutoksen synkronisesta ja diakronisesta tutkimuksesta tältä osin samankaltaista.
- 2) Muutoksen kesto suhteessa tutkimuksen kattamaan kokonaisuusväliin on ensisijainen tekijä sen suhteen, miten tarkan kuvan näennäisaikametsodi voi muutoksesta antaa.

22. Tästä hyvä esimerkki on analogian käsite (ks. Esper 1973; Anttila 1977; Esa Itkonen 2005b; Laasanen 2008; ks. myös Esa Itkonen 2011b; Hamunen 2015).

- 3) Oletus idiolektien vakiintumisesta perustuu kriittisen iän hypoteesiin, joka puolestaan palautuu epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesiin.
- 4) Kielenmuutoksen ennustaminen on sen luonteen vuoksi aina epävarmaa.
- 5) Muutoksen diakronista ja synkronista ennustamista erottaa hypoteesin soveltaminen.

Lisäksi olen käynyt läpi kielen ylempien tasojen tutkimuksen haasteellisuutta aluvuossa 5.1 ja esittänyt aluvuossa 5.3, että lisähaastetta voivat aiheuttaa kielenoppimisen ajallinen laajuus ja yksilövariaatio. Aluvuossa 5.2 olen tarkastellut ikäsidonnaisen ja elinikäisen muutoksen välistä suhdetta ja niiden määrittelyä. Lopuksi aluvuossa 5.4 olen vielä lyhyesti tarkastellut edistystä kielitieteessä.

Näennäisaikamethodiin liittyviä kysymyksiä voidaan tutkia eri näkökulmista. Tutkimuksen näkökulma ja abstraktiotaso vaikuttavat käsiteltäviin kysymyksiin ja ohjaavat kysymyksenasettelua. Tutkittavan ilmiön kompleksisuuden ymmärtämiseen ja selvittämiseen tarvitaan monitasoista tutkimusta. Empiria ei yksinään riitä, mutta niin ei riitä teoriakaan. Tulen jatkossa palaamaan aiheeseen liittyviin kysymyksiin ja tarkastelemaan niitä niin empiirisestä kuin metateoreettisesta näkökulmastakin.

Lähteet

- ATCHISON, JEAN 2003: Psycholinguistic perspectives on language change. – Brian D. Joseph & Richard D. Janda (toim.), *The handbook of historical linguistics* s. 736–743. Malden: Blackwell.
- 2012: Diachrony vs. synchrony. The complementary evolution of two (ir)reconcilable dimensions. – Juan Manuel Hernández-Campoy & Juan Camilo Conde-Silvestre (toim.), *The handbook of historical sociolinguistics* s. 11–21. Malden: Wiley-Blackwell.
- 2013 [1991]: *Language change. Progress or decay?* Neljäs painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- ANTTILA, RAIMO 1977: *Analogy*. The Hague: Mouton.
- 1989 [1972]: *Historical and comparative linguistics*. Toinen korjattu painos. Amsterdam: John Benjamins.
- BAILEY, CHARLES-JAMES 1973: *Variation and linguistic theory*. Arlington: Center for Applied Linguistics.
- BAILEY, GUY 2002: Real and apparent time. – J. K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (toim.), *The handbook of language variation and change* s. 312–332. Malden: Blackwell.
- BAILEY, GUY – WIKLE, TOM – TILLERY, JAN – SAND, LORI 1991: The apparent time construct. – *Language Variation and Change* 3 s. 241–264.
- BLOOMFIELD, LEONARD 1951 [1933]: *Language*. New York: Henry Hold & Company.
- BOBERG, CHARLES 2004: Real and apparent time in language change. Late adoption of changes in Montreal English. – *American Speech* 79 s. 250–269.
- BOWIE, DAVID 2011: Aging and sociolinguistic variation. – Anna Duszak & Urszula Okulska (toim.), *Language, culture and the dynamics of age* s. 29–51. Berlin: de Gruyter Mouton.
- BOWIE, DAVID – YAEGER-DROR, MALCAH 2014: Phonological change in real time. – Patrick

- Honeybone & Joseph Salmons (toim.), *The Oxford handbook of historical phonology*. Oxford Handbooks Online. Oxford: Oxford University Press.
- BUCHSTALLER, ISABELLE 2006: Diagnostics of age-graded linguistic behaviour. The case of the quotative system. – *Journal of Sociolinguistics* 10 s. 3–30.
- 2015: Exploring linguistic malleability across the life span. Age-specific patterns in quotative use. – *Language in Society* 44 s. 457–496.
- CEDERGREN, HENRIETTA J. – SANKOFF, DAVID 1974: Variable rules. Performance as a statistical reflection of competence. – *Language* 50 s. 333–355.
- CHAMBERS, J. K. 1995: *Sociolinguistic theory. Linguistic variation and its social significance*. Oxford: Blackwell.
- CHESHIRE, JENNY 1987: Syntactic variation, the linguistic variable, and sociolinguistic theory. – *Linguistics* 25 s. 267–282.
- COHEN, JONATHAN L. 1986: *The dialogue of reason. An analysis of analytical philosophy*. Oxford: Clarendon Press.
- COPPIETERS, RENÉ 1987: Competence differences between native and near-native speakers. – *Language* 63 s. 544–573.
- CROFT, WILLIAM 2000: *Explaining language change. An evolutionary approach*. Harlow: Pearson Education.
- CZIKO, GARY 1995: *Without miracles. Universal selection theory and the second darwinian revolution*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- DĄBROWSKA, EWA 2012: Different speakers, different grammars. Individual differences in grammatical abilities. – *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2 s. 219–253.
- DOWNES, WILLIAM 1998 [1984]: *Language and society*. Toinen painos. Cambridge: Cambridge University Press.
- ECKERT, PENELOPE 1997: Age as a sociolinguistic variable. – Florian Coulmas (toim.), *The handbook of sociolinguistics* s. 151–167. Oxford: Blackwell.
- ELLIS, NICK 2012: Variable competence. – *Linguistic Approaches to Bilingualism* 2 s. 264–268.
- ESPER, ERWIN A. 1973: *Analogy and association in linguistics and psychology*. Athens: The University of Georgia Press.
- FOULKES, PAUL – VIHMAN, MARILYN 2013: First language acquisition and phonological change. – Patrick Honeybone & Joseph Salmons (toim.), *The Oxford handbook of historical phonology*. Oxford Handbooks Online. Oxford: Oxford University Press.
- FROMKIN, VICTORIA – RODMAN, ROBERT – HYAMS, NINA 2011 [2003]: *An introduction to language*. Yhdeksäs painos. Boston: Wadsworth.
- HAMUNEN, MARKUS 2015: Analogian käsitteestä konstruktiokieliopissa. – *Virittäjä* 119 s. 278–286.
- HASPELMATH, MARTIN 1999: Optimality and diachronic adaptation. – *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 18 s. 180–205.
- HEINE, BERND – KUTEVA, TANIA 2005: *Language contact and grammatical change*. New York: Cambridge University Press.
- HOCKETT, CHARLES 1950: Age-grading and linguistic continuity. – *Language* 26 s. 449–457.
- 1958: *A course in modern linguistics*. New York: The Macmillan Company.
- HOPPER, PAUL J. 1991: On some principles of grammaticization. – Elizabeth Cross Traugott & Bernd Heine (toim.), *Approaches to grammaticalization. Volume 1. Focus on theoretical and methodological issues* s. 17–36. Amsterdam: John Benjamins.
- HULL, DAVID 1988: *Science as a process. An evolutionary account of the social and conceptual development of science*. Chicago: The University of Chicago Press.

- HURTTA, HEIKKI 1999: Variaationitutkimuksen myytit ja stereotypiat. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 53–101. Tampere: Tampereen yliopisto, Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- HÄKKINEN, JAAKKO 2013: Historiallisen kielitieteen vertailevat menetelmät. – Leena Kolehmainen, Matti Miestamo & Taru Nordlund (toim.), *Kielten vertailun metodiikka*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.
- ITKONEN, ESA 1978: *Grammatical theory and metascience. A critical investigation into the methodological and philosophical foundations of 'autonomous' linguistics*. Amsterdam: John Benjamins.
- 1984: On the 'rationalist' conception of linguistic change. – *Diachronica* 1 s. 203–216.
- 1991: *Universal history of linguistics. India, China, Arabia, Europe*. Amsterdam: John Benjamins.
- 1999: *Kielitieteen kääntöpuoli. Kirjoituksia vuosilta 1963–1999*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 2. Turku: Turun yliopisto.
- 2005a: *Ten non-European languages. An aid to the typologist*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 9. Turku: Turun yliopisto.
- 2005b: *Analogy as structure and process. Approaches in linguistics, cognitive psychology and philosophy of science*. Amsterdam: John Benjamins.
- 2011a: On Coseriu's legacy. – *Energiea* 3 s. 1–29.
- 2011b: Konstruktiokielioppi ja analogia. – *Virittäjä* 115 s. 600–605.
- 2013a: Philosophy of linguistics. – Keith Allan (toim.), *The Oxford handbook of the history of linguistics*. Oxford Handbooks Online. Oxford: Oxford University Press.
- 2013b: On explanation in linguistics. – *Energiea* 5 s. 10–40.
- ITKONEN, TERHO 1970: Ovatko äänteenmuutokset vähittäisiä vai harppauksellisia? – *Virittäjä* 74 s. 411–438.
- 1971: Lisää äänteenmuutoksista ja generativismista. – *Virittäjä* 75 s. 199–206.
- JESPERSEN, OTTO 1968 [1922]: *Language. Its nature, development and origin*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- JOSÉ, BRIAN 2010: The apparent-time construct and stable variation. Final /z/ devoicing in northwestern Indiana. – *Journal of Sociolinguistics* 14 s. 34–59.
- KATAOKA, KUNIYOSHI – YOSHIYUKI, ASAHI 2015: Synchronic and diachronic variation in the use of spatial frames of reference. An analysis of Japanese route instruction. – *Journal of Sociolinguistics* 19 s. 133–160.
- KING, ROBERT D. 1969: *Historical linguistics and generative grammar*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- KIRBY, SIMON 2002: Learning, bottlenecks and the evolution of recursive syntax. – Ted Briscoe (toim.), *Linguistic evolution through language acquisition. Formal and computational models* s. 173–204. Cambridge: Cambridge University Press.
- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokielten kieli. Reaaliaikatutkimus jälkitaivujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vieraalaismurteissa*. Oulu: Oulun yliopisto.
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2007: Variaationitutkimuksen nykynäkymiä. – *Sananjalka* 49 s. 143–162.
- 2013: Näennäisaikametodi ja muutosmallit. – *Sananjalka* 55 s. 202–212.
- LAASANEN, MIKKO 2006: Kielen muutoksen evolutionäärisistä teorioista. – Anneli Pajunen &

- Hannu Tommola (toim.), *XXXII Kielitieteen päivät Tampereella 19.–20.5.2005. Valikoima pidettyihin esitelmiin pohjautuvista artikkeleista*. Tampere: Tampere University Press.
- 2008: Toistuvan oppimisen malli ja kielen evoluutio. – *Virittäjä* 112 s. 66–83.
- LABOV, WILLIAM 1963: The social motivation of sound change. – *Word* 19 s. 273–309.
- 1966: *The social stratification of English in New York City*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- 1969: Contraction, deletion, and inherent variability of the English copula. – *Language* 45 s. 715–762.
- 1972: *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- 1978: *Where does the linguistic variable stop? A response to Beatriz Lavandera*. Working papers in sociolinguistics 44. Austin: The University of Texas.
- 1981: What can be learned about change in progress from synchronic descriptions? – David Sankoff & Henrietta Cedergren (toim.), *Variation Omnibus* s. 177–199. Edmonton: Linguistic Research, Inc.
- 1994: *Principles of linguistic change vol 1. Internal factors*. Oxford: Blackwell.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LASS, ROGER 1976: Variation studies and historical linguistics. – *Language in Society* 5 s. 219–229.
- 1997: *Historical linguistics and language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LAUDAN, LARRY 1981: *Science and hypothesis. Historical essays on scientific methodology*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
- LAVANDERA, B. R. 1978: Where does the sociolinguistic variable stop? – *Language in Society* 7 s. 171–183.
- LEFEBVRE, CLAIRE 1989: Some problems in defining syntactic variables. The case of wh-questions in Montreal French. – Ralph W. Fasold & Deborah Schiffrin (toim.), *Language change and variation* s. 351–366. Amsterdam: Benjamins.
- LENNEBERG, ERIC 1967: *Biological foundations of language*. New York: Wiley.
- LESKINEN, HEIKKI 1977: Onko murteentutkimuksella tulevaisuutta? – *Virittäjä* 81 s. 167–175.
- LURAGHI, SILVIA 2010: Causes of language change. – Silvia Luraghi & Vit Bubenik (toim.), *The Continuum companion to historical linguistics* s. 358–370. London: Continuum.
- MARTINET, ANDRÉ 1964 [1955]: *Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*. Berne: Éditions A. Francke S. A.
- MEYERHOFF, MIRIAM 2011: *Introducing sociolinguistics*. London: Routledge.
- MILROY, LESLEY – GORDON, MATTHEW 2003: *Sociolinguistics. Method and interpretation*. Oxford: Blackwell.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikautkimus Tampereen puhekielestä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- MÄÄTTÄ, URHO 1994: *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa. Metateoriaa ja huomioita suomen ja sen sukukielten tutkimusperinteestä*. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NAHKOLA, KARI – SAANILAHTI, MARJA 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuruutkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68. Turku: Turun yliopisto.
- NEVALAINEN, TERTTU – RAUMOLIN-BRUNBERG, HELENA 2012: Historical sociolinguistics. Origins, motivations, and paradigms. – Juan Manuel Hernández-Campoy & Juan Camilo

- Conde-Silvestre (toim.), *The handbook of historical sociolinguistics* s. 22–40. Malden: Wiley-Blackwell.
- NIINILUOTO, ILKKA 1983: *Tieteellinen päättely ja selittäminen*. Helsinki: Otava.
- NIPPOLD, MARILYN 2007 [1988]: *Later language development. School-age children, adolescents, and young adults*. Kolmas painos. Austin: PRO-ED, Inc.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- PAJUNEN, ANNELI – ITKONEN, ESA – VAINIO, SEPPÖ 2015: Sanamerkityksen hallinta nuorilla aikuisilla. – *Virittäjä* 119 s. 160–187.
- PAJUNEN, ANNELI – VAINIO, SEPPÖ 2015: Lexical-morphological knowledge of the inner structure of words. Development of derivational skills in Finnish. Esitelmä konferenssissa SALC V. Trondheim, 19.–21.8.2015. Abstrakti: <https://www.ntnu.edu/web/salc5/abstract>.
- PALANDER, MARJATTA 1987: Meneillään olevan äänteenmuutoksen tutkimisesta. – *Virittäjä* 91 s. 329–339.
- 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- PAUL, HERMANN 1960 [1880]: *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Kuudes painos. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- PAUNONEN, HEIKKI 1995: Puhesuomen muuttuva omistusmuotojärjestelmä. – *Virittäjä* 99 s. 162–200.
- 2003: Suomen kielen morfologisista muutosmekanismeista. – Lea Laitinen, Hanna Lappalainen, Päivi Markkola & Johanna Vaattovaara (toim.), *Muotojen mieli. Kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta* s. 187–248. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- 2005a: Totta vai toiveajattelua. Näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – Johanna Vaattovaara, Toni Suutari, Hanna Lappalainen & Riho Grünthal (toim.), *Muuttuva muoto. Kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 13–53. Kieli 16. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2005b: Helsingiläisiä puhujaprofiileja. – *Virittäjä* 109 s. 162–200.
- PENFIELD, WILDER – ROBERTS, LAMAR 2014 [1959]: *Speech and brain-mechanisms*. Princeton: Princeton University Press.
- PLOTKIN, HENRY 2010: *Evolutionary worlds without end*. Oxford: Oxford University Press.
- RAVILA, PAAVO 1966: *Johdatus kielihistoriaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RICKFORD, JOHN R. 1999: *African American vernacular english. Features, evolution, educational implications*. Malden: Blackwell.
- RICKFORD, JOHN – PRICE, MACKENZIE 2013: Girlz II women. Age grading, language change and stylistic variation. – *Journal of Sociolinguistics* 17 s. 143–179.
- RITT, NIKOLAUS 2004: *Selfish sounds and linguistic evolution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ROBERTS, JULIE 2002: Child language variation. – J. K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (toim.), *The handbook of language variation and change* s. 333–348. Malden: Blackwell.
- ROMAINE, SUZANNE 1981a: The status of variable rules in sociolinguistic theory. – *Journal of Linguistics* 17 s. 93–119.
- 1981b: *On the problem of syntactic variation. A reply to Beatriz Lavandera and William Labov*. Sociolinguistic working paper 82. Austin: The University of Texas.
- 1982: *Socio-historical linguistics. Its status and methodology*. Cambridge: Cambridge Uni-

- versity Press.
- 1989: The role of children in linguistic change. – Leiv Egil Breivik & Ernst Håkon Jahr (toim.), *Language change. Contribution to the study of its causes* s.199–226. Berlin: de Gruyter.
- SANKOFF, DAVID 1988: Sociolinguistics and syntactic variation. – Frederik J. Newmeyer (toim.), *Linguistics: the Cambridge survey 4. Language: the socio-cultural context* s. 140–161. Cambridge: Cambridge University Press.
- SANKOFF, DAVID – CEDERGREN, HENRIETTA (toim.) 1981: *Variation Omnibus*. Edmonton: Linguistic Research, Inc.
- SANKOFF, GILLIAN 1973: Above and beyond phonology in variable rules. – Charles-James N. Bailey & Roger W. Shuy (toim.), *New ways of analyzing variation in English* s. 44–61. Washington: Georgetown University Press.
- 2005: Cross-sectional and longitudinal studies. – Norbert Dittmar, Klaus J. Mattheier & Ammon Ulrich (toim.), *Sociolinguistics. An international handbook of the science of language and society* s. 1003–1013. Berlin: de Gruyter.
- 2006: Age. Apparent time and real time. – Keith Brown (toim.), *The encyclopedia of language and linguistics vol 1* s. 110–116. Oxford: Elsevier.
- SANKOFF, GILLIAN – BLONDEAU, HÉLÈNE 2007: Language change across the lifespan: /r/ in Montreal French. – *Language* 83 s. 560–588.
- SANKOFF, GILLIAN – BLONDEAU, HÉLÈNE – CHARITY, ANNE 2001: Individual roles in a real-time change. Montreal (r->R) 1947–1995. – Hans Van de Velde & Roeland van Hout (toim.), *r-atics. Sociolinguistic, phonetic and phonological characteristics of /r/* s. 141–157. Etudes & Travaux n°4. Bruxelles: Institut des Langues Vivantes et de Phonétique.
- SAPIR, EDWARD 2007 [1921]: *Language. An introduction to the study of speech*. Bibliobazaar.
- SAUSSURE, FERDINAND DE 2012 [1959]: *Course in general linguistics*. Kääntänyt Wade Baskin. Lontoo: Forgotten Books. http://www.forgottenbooks.com/books/Course_in_General_Linguistics_1000020341 (29.2.2016).
- SUNDGREN, EVA 2002: *Återbesök i Eskilstuna. En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- SUOJANEN, M. K. 1985: *Mitä Turussa puhutaan? Raportti Turun puhekielen tutkimuksesta*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 23. Turku: Turun yliopisto.
- SWEET, HENRY 1899: *The practical study of languages. A guide for teachers and learners*. New York: Henry Holt and Company.
- TAGLIAMONTE, SALI 2012: *Variationist sociolinguistics. Change, observation, interpretation*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- TRUDGILL, PETER 1988: Norwich revisited. Recent linguistic changes in an English urban dialect. – *English World-Wide* 9 s. 33–49.
- VON WRIGHT, GEORG HENRIK 1971: *Explanation and understanding*. Ithaca: Cornell University Press.
- WAGNER, SUZANNE EVANS 2012a: Real-time evidence for age grad(ing) in late adolescence. – *Language Variation and Change* 24 s. 179–202.
- 2012b: Age grading in sociolinguistic theory. – *Language and Linguistics Compass* 6 s. 371–382.
- WAGNER, SUZANNE EVANS – SANKOFF, GILLIAN 2011: Age grading in the Montréal French inflected future. – *Language Variation and Change* 23 s. 275–313.
- WANG, WILLIAM S-Y. – CHENG, CHIN-CHUAN 1977 [1970]: Implementation of phonological

- change. The Shûang-Fêng case. – William S-Y. Wang (toim.), *Monographs on linguistic analysis 5. The lexicon in phonological change* s. 148–158. The Hague: Mouton.
- WEINER, JUDITH E. – LABOV, WILLIAM 1983: Constraints on the agentless passive. – *Journal of Linguistics* 19 s. 29–58.
- WEINREICH, URIEL – LABOV, WILLIAM – HERZOG, MARVIN I. 1968: Empirical foundations for a theory of language change. – Winfred E. Lehmann & Yakov Malkiel (toim.), *Directions for historical linguistics. A symposium* s. 95–188. Austin: University of Texas Press.
- WHITNEY, WILLIAM DWIGHT 1884 [1867]: *Language and the study of language. Twelve lectures on the principles of linguistic science*. Neljäs painos. London: N. Trüber & Co.
- 1979 [1875]: *The life and growth of language. An outline of linguistic science*. New York: Dover Publications, Inc.
- WIIK, KALEVI 1971: Ääntenmuutoksista ja generativismista. – *Virittäjä* 75 s. 59–74.

SUMMARY

On the background hypotheses of the apparent time method: A theoretical study

The article examines three background assumptions of the apparent time method, a method used primarily in sociolinguistic studies of language variation and change to study ongoing language change. The article's perspective is a theoretical one. The article examines the background assumptions that i) ongoing language change can be separated from linguistic variation, ii) that speakers' idiolects stabilise and iii) that change can be predicted. The goal of the article is to open up these assumptions and to show that the apparent time method unites both new and old research traditions, for questions relating to the apparent time method have a long history in western linguistic discussion.

Building on the examination of the first background assumption, the article posits that the identification of ongoing change is based on comparison, a method shared by the synchronic and diachronic study of language change. In addition, the article asserts that the duration of change in relation to the time interval captured by the study in question is the main factor that determines how accurately apparent time can match real time. Building on the examination of the second background assumption, the author posits that the assumption that speakers' idiolects stabilise is based on the critical period hypothesis and, moreover, that the critical period hypothesis is itself based on the hypothesis of imperfect learning. Building on the examination of the third background assumption, the author claims that the prediction of language change is al-

ways uncertain, and that the diachronic and synchronic versions of predictions differ, namely, in the latter case, because the prediction is always based on the application of a hypothesis.

In addition, the article examines questions relating to the use of language change as a concept in sociolinguistics and the challenges facing the study of levels beyond phonology, the meaning of age-grading, the effect later language learning and individual variation can have on studies of ongoing language change, and progress in linguistics.

Näennäisaikametodin taustaoletusten teoreettista tarkastelua

Artikkeli tarkastelee variationistisessa sosiolingvistiikassa käytetyn näennäisaikametodin kolmea taustaoletusta teoreettisesta näkökulmasta. Tarkasteltavat taustaoletukset ovat i) oletus, että meneillään oleva kielenmuutos voidaan erottaa kielellisestä vaihtelusta, ii) oletus idiolektien vakiintumisesta ja iii) oletus, että muutoksen suunta on ennustettavissa. Artikkelin tarkoituksena on avata näitä taustaoletuksia ja osoittaa, että näennäisaikametodissa yhdistyvät uusi ja vanha länsimainen tutkimusperinne, sillä siihen liittyviä kysymyksiä on tarkasteltu aina länsimaisen kielitieteen alkuajoista lähtien.

Ensimmäisen taustaoletuksen osalta artikkelissa esitetään, että meneillään olevan muutoksen tunnistaminen perustuu vertailuun, mikä tekee muutoksen synkronisesta ja diakronisesta tutkimuksesta tältä osin samankaltaista. Lisäksi esitetään, että muutoksen kesto suhteessa tutkimuksen kattamaan kokonaisaikaväliin on ensisijainen tekijä sen suhteen, miten tarkan kuvan näennäisaikametodi voi muutoksesta antaa. Toisen taustaoletuksen osalta esitetään, että oletus idiolektien vakiintumisesta perustuu kriittisen iän hypoteesiin, joka puolestaan palautuu epätäydellisen kielenoppimisen hypoteesiin. Kolmannen taustaoletuksen osalta taas esitetään, että kielenmuutoksen ennustaminen on sen luonteen vuoksi aina epävarmaa, ja että muutoksen diakronista ja synkronista ennustamista erottaa hypoteesin soveltaminen.

Lisäksi artikkelissa pohditaan kielenmuutoksen merkitystä käsitteenä ja kielen ylempien tasojen tutkimuksen haasteellisuutta, ikäsidonnan muutoksen merkitystä, kielenoppimisen ajallisen laajuuden ja yksilövariaation huomioimista meneillään olevan kielenmuutoksen tutkimuksessa sekä kysymystä edistyksestä kielitieteessä.

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@uta.fi